

UNIVERZITA KARLOVA
Fakulta humanitních studií
Studium humanitní vzdělanosti

Veronika Kučabová

„Chodit po těle Matky Země...“
Ontologie přírody současného druidství

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hedvika Novotná, PhD.

Praha 2021

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 29. 7. 20201

.....
Veronika Kučabová

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem aktérům, kteří mi byli ochotní poskytnout rozhovor a věnovat mi tím svůj čas. Poděkování ale patří také celé pohanské komunitě, mé rodině i přátelům, za jejich podporu a trpělivost během mého studia. Největší díky pak patří Mgr. Hedvice Novotné, PhD., která mi byla obrovskou oporou při psaní práce.

OBSAH

Úvod.....	6
1. Teoretická východiska.....	7
1.1 Symetrická antropologie.....	7
1.2 Ontologický relativismus.....	9
1.3 Antropologie náboženství.....	11
1.4 Druidství.....	12
2. Metodologická část.....	14
2.1 Výzkumný problém.....	14
2.2 Výzkumná strategie.....	14
2.3 Techniky tvorby dat.....	15
2.4 Analýza dat.....	17
2.5 Etické otázky výzkumu.....	18
2.6 Vlastní situovanost ve výzkumu.....	18
2.7 Terén výzkumu.....	20
2.7.1 Česká pohanská společnost.....	21
2.7.2 Druidské řady.....	22
2.7.3 Aktéři výzkumu.....	24
3. Empirická část.....	26
3.1 Mnoho tváří přírody.....	26
3.1.1 Matka Země.....	26
3.1.2 Personifikace přírody.....	28
3.1.3 Zeleň.....	30
3.1.4 Vnitřní příroda.....	31
3.2 Interakce s přírodou.....	33
3.2.1 Komunikace.....	33
3.2.2 Kontakt.....	36
3.2.3 Druidství jako šamanismus.....	37
3.2.4 Rituál jako nástroj komunikace.....	38
3.2.5 Místo komunikace.....	39
3.3 Člověk v přírodě.....	44
3.3.1 Člověk závislý.....	44

3.3.2	Člověk konzumující.....	45
3.3.3	Příroda konzumovaná.....	47
3.4	Ochrana přírody.....	52
3.4.1	Člověk chránící.....	52
3.4.2	Léčení přírody.....	55
3.4.3	Záchrana člověka.....	59
	Závěr.....	62
	Literatura.....	64
	Internetové zdroje.....	67

ÚVOD

Na počátku mého výzkumného zájmu byl můj osobní zájem o současné pohanství. Když jsem před dvěma lety poprvé dorazila na „dobrou společnost“, sraz příznivců a vyznavačů pohanství organizovaný Českou pohanskou společností, měla jsem takřka nulové povědomí o současném druidství. Z několika rozhovorů s jeho aktéry mi bylo jasné, že tento pohanský směr v sobě skrývá mnohá specifika, jež mě fascinovala. Byl to zrovna prosinec, kdy jsme seděli v jedné pražské hospůdce a probírali jsme plány na nadcházející rituál zimního slunovratu. Od jedné z aktérek druidství smutně zaznělo: „To ještě pár let zpátky jsme oslavovali tento svátek na sněhu“. Tahle věta mi doslova nedala spát a přemýšlela jsem nad ní ještě nespočetněkrát při plánování projektu pro tento výzkum.

Současné druidství jakožto jeden z pohanských směrů se snaží navázat na odkaz starých druidů. V centru jeho zájmu stojí příroda a svátky, které v průběhu celého roku oslavují její proměny. Fakt, že se vlivem klimatické krize v posledních letech příroda výrazným způsobem mění, vnáší do současného druidství mnoho nejistot a změn. Starý řád se hroutí, některé věci už není možné dělat tak jako to dřív. Přibyl nový aktér, kolem kterého se mnoho druidských aktivit točí. Příroda se léčí a ochraňuje před nebezpečím, které jí hrozí.

Svůj výzkumný záměr jsem pojala trochu více ze široka. Nechtěla jsem se zaměřovat pouze na jeden aspekt přírody. Zajímalo mě, jak aktéři na přírodu nahlízejí jako na celek, jak reflektují jí a svůj vztah k ní. Nahlížela jsem ho z hlediska teorie ontologického relativismu, který je rámcován symetrickým přístupem v antropologii. To mi umožnilo pojmout jednotlivé reprezentace přírody, ontologie, v jejich multiplicitě a jedinečnosti. Popsat je symetricky jako navzájem rovnocenné bez jednoho sjednocujícího rámce.

V první části práce tato teoretická východiska detailněji popisují. Následuje metodologická část, kde blíže specifikuji výzkumný problém, reflektuji průběh celého výzkumu a představuji aktéry výzkumu. V první kapitole empirické části popisují, co aktéři vůbec přírodou myslí. V druhé kapitole představují strategie, kterými s ní aktéři navazují interakci a budují vztah. V třetí a čtvrté kapitole pak popisují tři role, které k přírodě mohou aktéři zastávat – člověka závislého, člověka konzumujícího a člověka chránícího.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 SYMETRICKÁ ANTROPOLOGIE

Pojem symetrická antropologie zavedl francouzský sociolog Bruno Latour ve své eseji „We have never been modern“ (2003). Latour zde kritizuje dichotomii příroda vs společnost neboli dualitu mezi objektem a subjektem, která je dle něj moderním vynálezem, který nikdy ve skutečnosti neexistoval – a proto jsme nikdy nebyli moderní.

Pojem modernita je v sociologii obvykle spojován s industrializací a sekularizací (Podolinská, 2008: 432). Latour (2003: 23) modernitu ztotožňuje s praktikami mísení a očišťování. Ústavou moderní společnosti je pečlivé očišťování, oddělování, lidských a ne-lidských jsoucn, vědy a náboženství atp. V tomto smyslu ale nežijeme v modernitě, jelikož čím více očišťujeme, tím více dochází k vzájemnému mísení věcí, jež předtím byly v dichotomii.

Antropologie, v té podobě, ve které dosud existovala, není na tento „nemoderní svět“ použitelná. Dle Latoura (2003: 121) je asymetrická, což spočívá v oddělování lidských a ne-lidských aktérů, absenci výzkumu přírodních objektů. Zkoumá rozmanitost kultur, ale samotnou přírodu vnímá jako jednu univerzální a ke všemu jako přírodu západní. Antropolog zachycuje tuto diverzitu kultur, aby jí pak „očistil“ dle západní přírodní vědy (Latour, 2003: 18). Aby se mohla stát antropologie symetrickou, musí se „vrátit zpět z tropů“ (Latour, 2003: 132-135) a přecházet mezi moderním a nemoderním světem (Latour, 2003: 122). Měla by upustit od představy jedné univerzální přírody a mnohosti kultur.

„Projekt“ symetrické antropologie ovšem započal ještě dříve, než Latour zavedl tento pojem, a primárně nespadal do oboru antropologie, ale do studií vědy a technologií (tzv. STS). David Bloor (1991: 7) kritizoval vědu za to, že dosud vysvětlovala chyby a neúspěchy pouze sociálně. Navrhl tedy program, jímž se měla sociologie přiblížit ostatním vědám. Vysvětlení neúspěchů měla být nyní kauzální, nestranná, symetrická, reflexivní (Bloor, 1991: 7). Na tento program později navázal Latour (2003: 122) a označil ho za „**první princip symetrie**“. Takové studium se nemusí zaměřovat pouze na kultury, nyní se může zkoumat i sama příroda (Latour, 2003: 125) S Bloorem ovšem ve všem nesouhlasil. Dle něj zároveň reprodukuje asymetrii ve vysvětlující kategorii mezi přírodou a společností – Bloor se dívá na společnost konstruktivisticky, přírodu naturalizuje (Latour,

2003: 126).

Latour (2003: 127) dále navrhuje tzv. „**zobecněnou symetrii**“, která chápe přírodu jako to, co má být vysvětleno. Příroda je stejně konstruovaná jako společnost (Latour, 2003: 126). Předmětem jeho výzkumu jsou tzv. kvazi-objekty, pro jejichž výzkum užívá **teorie sítí aktérů** (tzv. ANT), jež se snaží zachytit neviditelnou síť mezi lidskými a nelidskými aktéry, do které mimo jiné spadají i instituce a materiální kultura, a které mají schopnost jednat a tuto síť ovlivňovat. Antropolog se dle Latoura (2003: 127, vlastní překlad) „musí umístit do středového bodu, odkud může sledovat zároveň příspěvky nelidských a lidských vlastností“. Pro účely mé práce užívám termínu aktér pro lidské a nelidské činitele, abych v souladu se symetrickou antropologií zdůraznila jejich schopnost aktérství a popsala jejich vzájemné vztahy, nicméně samotnou ANT neuvádím, jelikož jsem nezkoumala sítě-aktérů, mým cílem bylo zjistit ontologii přírody u aktérů praktikujících druidství.

Třetím principem symetrie je, aby se antropologie zdržovala jakýchkoliv prohlášení, které by odlišovalo lidi ze západu od jiných (Latour, 2003: 135-139). Dle Latoura (2003: 136, vlastní překlad) „sám pojem kultury je artefaktem, který vytvořil naše uzavření přírody do závorek“. Kultury zkrátka neexistují, stejně jako neexistuje univerzální příroda. Jsou konstruované a my k nim musíme takto přistupovat. Nemůžeme chápat naši kulturu jako tu správnou, která má privilegovaný přístup k přírodě, jež je jediná pravá, a ostatní kultury i přírody poměřovat s námi. Všechny společnosti si tvoří vlastní kultury a přírody.

Sociální svět byl vždycky plný asymetrie, nerovností a hierarchií. Dle Latoura (2005: 63-4) tím, že se na tuto asymetrii podíváme symetrickým přístupem, můžeme tyto asymetrie zachytit a zjistit, odkud vycházejí. Co tedy znamená být symetrický? Pro Latoura (2005: 76, překlad vlastní) je to „nevnucovat a priori nějakou falešnou asymetrii mezi lidské úmyslné jednání a materiální svět náhodných vztahů“. Dle českého sociologa Zdeňka Konopáska (In Brož, Stöckelová, 2015: 121) by symetrie: „...neměla znamenat to, že si člověk najde jakýsi absolutní střed, ze kterého se kouká na obě strany. Něco takového samozřejmě není dost dobře možné. A o „neutrálnost“, o nějakou vypočítanou a naprostou nestrannost zde tudíž nemůže jít. Symetrie nás spíš vede k tomu, abychom bezděky, poplatní panujícím pořádkům, nestránili vítězům, těm silným.“ Skutečnost je nutně plná asymetrie, tedy abychom docílili symetričnosti ve vědě, je třeba být někdy asymetrický, aby se vzniklé nerovnosti vyrovnaly.

1.2 ONTOLOGICKÝ RELATIVISMUS

Se symetrickou antropologií souvisí ontologický obrat a ontologický relativismus, jehož hlavním inspiračním zdrojem se stala teorie amazonského perspektivismu brazilského antropologa Eduarda Vivierose de Castra, který zkoumal amazonskou kosmologii. Dle něj nelze popsat nezápadní kosmologie za pomoci západní klasické distinkce člověka a přírody (Vivieros de Castro, 1998: 469). Gibas, Pauknerová a Stella (2014: 309) tvrdí, že „žijeme v ruinách modernistického binárního myšlení a je třeba to konfrontovat na epistemologické i ontologické úrovni“. Vivieros de Castro (1998: 470) navrhuje opustit tuto západní dichotomii (ve smyslu podrobení kritiky, nikoliv zavržení její existence) a nahlížet tuto kosmologii skrze teorii multinaturalismu. Ten se dle Škrabákové (2014: 185) vymezuje proti jakémukoliv kategorizování, což umožňuje lépe pochopit sociální realitu, která nemusí zapadat do předem daných kategorií.

Český etnolog Jan Kapusta (2017: 128–130), který se zabýval mayskou kosmologií, inspirován Brunem Latourem přiznává mayským bohům a horám schopnost jednat a participovat na tom, jak Mayové svět nahlížejí. Vystupuje tak z kulturně a sociálně redukcionistického přístupu, který chápe význam bohů jako něčeho odděleného od našeho světa nebo jako důsledek vztahů mezi lidmi a dichotomie člověk vs příroda. Omezen těmito přístupy, které na mayskou kosmologii nesedí a jsou etnocentrické, se je snaží překlenout a užívá teorie ontologického relativismu v kombinaci s fenomenologickou antropologií. Kapusta (2017: 134) nakonec stejně jako Vivieros de Castro zpochybňuje smysl dichotomie společnost vs člověk, člověk vs příroda.

Vivieros De Castro vychází z teorií francouzského antropologa Philippa Descoly, který se jako jeden z prvních snažil popsat vztah mezi lidskými a ne-lidskými bytostmi. Dle něj si lidé konstruují svůj svět podle toho, zda považují ne-lidské bytosti za podobné či odlišné od nich samých z hlediska jejich vnitřních (duševních) a vnějších (fyzických) charakteristik. Vytvořil klasifikaci - tzv. čtyři ontologie. Naturalismus, typický pro západní kosmologie, který předpokládá ontologickou dualitu mezi přírodou a kulturou, jež jsou rozděleny metonymickou diskontinuitou – společné vnější znaky, odlišné vnitřní znaky (Descola, 1992: 115). Ten dává do opozice s animismem, kde naopak existuje sociální kontinuita mezi kulturou a přírodou, a ne-lidským bytostem jsou přisuzovány sociální charakteristiky – společné vnitřní znaky, odlišné vnější znaky. Třetím typem je totemismus, kde je vztah mezi přírodou a kulturou poznamenán metaforickou diskontinuitou, rozdíly

mezi nimi jsou použity jako model pro sociální rozdíly (Descola, 1996: 87–88). Čtvrtý typ je pak analogismus, kde se příroda i kultura liší vnitřními i vnějšími charakteristikami (Descola, 2013: 201). Vivieros de Castro oproti Descolovi vynechává animismus z klasifikace a nahrazuje ho termínem amazonský perspektivismus (nebo také amazonský multinaturalismus).

Vivieros de Castro (2004: 465–466) popisuje amazonskou kosmologii, kde příroda není vnímána jako něco odlišného od člověka. Mimo-lidské bytosti jako některé rostliny, zvířata, duchové, artefakty, jsou antropomorfizovány a personifikovány. Stejně jako u lidských bytostí je jejich tělesná schránka jakousi obálkou či oblekem, uvnitř kterého je skrytá duše nebo duch, zvaná též jako intencionalita, subjektivita, totožná s lidským vědomím a mající schopnost sociálního aktérství. Mimo-lidské bytosti tak s lidmi navazují různé vztahy a komunikují spolu. Vivieros de Castro (2004: 465–466) ji také nazývá kulturou, která je pro všechny ne-lidské i lidské bytosti stejná. To, co odlišuje bytosti od sebe je jejich tělesnost, skrze kterou svět vnímají a vytvářejí si různé úhly pohledu - přírody. Tak vzniká mnoho perspektiv nahlížení na svět, **amazonský perspektivismus**, ze kterého vychází **multinaturalismus**, mnohost perspektiv nahlížení na přírodu. Zde je třeba si uvědomit, že perspektivou Vivieros de Castro (1998: 478) míní úhel pohledu lokalizovaný v těle, nikoliv reprezentaci sídlící v mysli. Dle Descoly (1986: 120) je pak společným bodem lidí a zvířat lidskost, nikoliv zvířecost, která se předkládá v evropském multikulturalismu.

Vivieros de Castro (2004: 466) poukazuje na to, že zvířata vnímají sebe jako lidi a lidi jako zvířata, a to právě díky duševní složce. Tato duše je viditelná pouze některým druhům a „transpecifickým“ bytostem jako jsou šamani. **Šamanismus** Vivieros de Castro (2004: 468, vlastní překlad) popisuje jako „kapacitu překračovat záměrně ontologické hranice a přijmout perspektivu ne-lidských subjektů“. Dle Škrabákové (2014: 165) se šamani snaží navázat co neblíže kontakt s přírodou a interagovat s ní – smlouvat s ní, volat jí o pomoc, učit se od ní a meditovat. Toto pojetí šamanismu má souvislost s druidstvím, které někteří aktéři sami chápou jako evropský šamanismus či „autentický šamanismus Británie“ (Restall Orr, 2006: 24) a se kterým, jak ukazují v empirické části, můžeme najít s amazonským perspektivismem mnoho podobností.

Západní kosmologie oproti tomu člověka chápe jako odlišného od přírody. Schopnost sociálního aktérství mají pouze lidé a pokud bychom mluvili o duševní složce, byla by to lidská mysl, která je každému člověku vlastní a jedinečná, a určuje tak náš pohled na svět.

Podle Vivierose de Castra (1998: 478) je tento pohled vlastní multikulturalismu (multikulturnímu relativismu), který předpokládá přírodní jednotu a mnohost reprezentací, které jsou dány kulturou a jsou lokalizovány v mysli. Nahlížet na kultury skrze multikulturalismus bylo v posledních letech v antropologii součástí dominantního diskurzu, avšak Vivieros de Castro (1998: 475) chápe tento přístup jako etnocentrický – je zde předpoklad jediné pravé přírody (která je uchopena skrze západní dichotomii člověk vs příroda).

Máme tu tedy v opozici dvě dualistické ontologie. Multikulturalismus (multikulturní relativismus) založený na jednotě přírody (jediné správné) a mnohosti kultur (reprezentací mysli), a multinaturalismus založený na jednotě kultury (duše) a mnohosti přírody (tělesnosti skrze kterou vzniká perspektiva). Podle Kapusty (2017: 131) jde v multinaturalismu o rozdíl ontologický a u multikulturalismu o rozdíl epistemologický. Multinaturalismus, který se snaží vyhnout antropocentrismu a etnocentrismu, tak poukazuje k ontologickému relativismu, který tkví právě v tom, že neexistuje jediné správné konceptuální schéma, skrze které nahlížet na svět a poměřovat jím ostatní. Dle Stöckelové a Brože (2015: 13) „umožňuje pojímat a studovat svět bez dominantního, sjednocujícího rámce jedné, napříč kulturami sdílené přírody, přístupné moderním přírodním vědám“. Všechny perspektivy, reprezentace světa neboli ontologie, jsou rovnocenné, v souladu se symetrickou antropologií.

1.3 ANTROPOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ

Náboženství je pojem, který není snadné vymezit. Existuje mnoho teorií, které se na tento fenomén dívají odlišným způsobem. Samotné slovo náboženství pochází z latinského *religio*, které znamená „zbožnost či posvátnou úctu“ a vzešlo pravděpodobně z *Vulgáty*, latinského překladu Bible z hebrejštiny a řečtiny. Vzniklo tedy v evropském historickém a kulturním kontextu, a tedy bylo dlouho užíváno pouze pro křesťanství, jež jej naplnilo svým specifickým významem. Pro náboženství v jiných jazycích nemusí existovat ekvivalent a v tomto pojmu se tedy v některých kulturách vůbec neuvažuje, i když bychom ze své etnocentrické pozice řekli, že náboženství mají. Do dalších jazyků se pojem náboženství rozšířil až v novověku. Dle Paden (2002: 20) se postupně stalo „termínem s neomezeným použitím (jako například umění), který každý interpret naplňuje vlastním významem“.

Jak tedy různí antropologové vymezují náboženství? Edward Burnett Tylor (1958: 8) jej charakterizoval jako „víru v duchovní bytosti“. O několik let později pak vzešla stejně vlivná teorie od amerického antropologa Clifforda Geerze (1973: 4), jenž jej vymezil ve shodě se symbolismem jako „(1) soustava symbolů, jež funguje tak, aby (2) založila silné, vše prostupující a trvalé postoje a motivace v lidech (3) formulováním představ o obecném řádu existence a (4) dodáním takové aury faktuality těmto představám, že (5) postoje a motivace se zdají jedinečně realistické“. Robin Horton (1994: 31) pak v rozporu se symbolismem formuluje náboženství jako „rozšíření prostoru sociálních vztahů lidí za hranice ryze lidské společnosti“, přičemž toto rozšíření vztahů znamená rozšíření na ne-lidské bytosti. Výrazný posun ve vymezení náboženství nastal díky Ninianovi Smartovi (1996: 10-11) a jeho analýze náboženství dle dimenzí – rituální, filozofické, mytické, zkušenostní, etické, sociální, materiální, politické a ekonomické. Náboženství tak neznamená pouze jednu věc, ale vzájemně se překrývající oblasti sdružující se v jeden fenomén, a do tohoto vymezení se tak vejde širší okruh náboženských praktik.

Jenže právě ve slově „vejde“ je problém. Dle Paden (2002: 16) jsme si zvykli „uvažovat o náboženství z pozice určité kultury nebo tradice“, jakou je právě křesťanská Evropa. Pojem náboženství nám slouží jako „interpretační normující optika“ a „rozdílné teorie o tom, co náboženství je, vytvářejí rozdílné soubory údajů a různá ohniska zájmu“ (Paden, 2002: 19). Použijeme-li termín náboženství, jež je nabyté evropskými významy, na praktiky, které by se daly označit jako náboženské a které mají jiný kulturní a historický kontext, se dopouštíme na této kultuře „znásilňování“ a jsme touto optikou zaslepeni, jelikož nevidíme, čím daná věc skutečně je. Z tohoto důvodu nepojímám druidství jako náboženství, jelikož odporuje symetrickému přístupu a náboženský aspekt nebyl předmětem mého zkoumání.

1.4 DRUIDSTVÍ

Druidství existuje v mnoha rozličných podobách. Současné druidství nemá žádnou pevnou institucionalizovanou podobu (nepočítáme-li druidské řády – o nich pojednávám v empirické části), a tak není vůbec jednotným směrem. Uvést jednotnou charakteristiku současného druidství, by znamenalo být diskriminující (ve smyslu definování jedné škatulky, kam by se všichni vyznavači druidství, nemuseli vejít). Navíc, ve vymezení

tohoto pojmu dosud neexistuje mezi akademickými odborníky soulad. Pro účely této práce bohatě stačí si základní vymezení, že současné druidství nějakým způsobem **odkazuje k učení starých druidů a snaží se na něj navázat** (Vencálek, 2013: 5-6).

Co je toto učení a kým staří druidi byli? Hutton (2009: 1, překlad vlastní) je charakterizuje takto: „Druidi dost dobře mohli být nejprominentnějšími magicko-náboženskými specialisty některých národů severozápadní Evropy jen o pár tisíc let zpět; a to je vše, co o nich můžeme říct s relativní jistotou.“ Vše, co totiž o nich víme, víme z písemných záznamů jiných kultur nebo z pozdější doby. Neexistuje nic, co by nám zanechali. Obraz starého druidství, který v dnešní době máme, je více méně složen z cizích zdrojů, a tak se mnoho z toho nachází na úrovni hypotéz. Je tedy přirozené, že okolo tohoto fenoménu vzniká spousta mýtů.

V populární literatuře se můžeme velmi často dočíst, že staří druidi byli keltští kněží. Dle Anczyka (2014: 29) však pro takový závěr neexistuje dostatek důkazů. S velkou pravděpodobností slovo „kněz“ vůbec nepoužívali. Je pouze jisté, že měli, co dočinění s náboženskými záležitostmi. Obraz starých druidů se dle dochovaných zdrojů velmi liší. Na základě dochovaných písemností můžeme říct, že patřili do vyšší společenské vrstvy, byli uznávanými odborníky na záležitosti Bohů a nadpřirozena (Anczyk, 2014: 33). Podle Anczyka (2014: 34) dokonce ani nemůžeme s jistotou tvrdit, že by staří druidi byli součástí jedné ucelené podoby keltského náboženství. Existovalo mnoho keltských kultů s různými Bohy, proto dále budu mluvit o keltských náboženstvích v množném čísle. Keltská náboženství jsou dle Anczyka (2014: 34) poly-transcendentální, jelikož předpokládají existenci ne-lidských nadpřirozených entit (Bohové, Bohyně, přírodní duchové atp.). Kromě druidů byla přítomna v keltských kulturách vrstva bardů, nositelů slovesné a hudební tradice, a vatů (ovatů), věštců a léčitelů (Antalík, 2002: 18).

Současné druidství se na toto vše snaží navázat. I přes existující mýtus o nepřerušované tradici, současné druidství dle historických důkazů nepochází z dřívější doby než z počátku 18. století (Antalík, 2002: 10). V tuto dobu vznikly druidské řády, se kterými je současné druidství spojováno. Dle Coopera (2010: kapitola Locating Contemporary Druidry, bez čísla strany, překlad vlastní) „...současné druidství uctívá přírodu a je polyteistické s explicitní snahou navázat na znalosti o starověké druidské víře a praxi.“ Je spojeno s pojmem pohanství, což je dle Rountree (2010: 6) „zastřešující pojem pro velké množství moderních, západních přírodních nebo zemských náboženství“.

2. METODOLOGICKÁ ČÁST

2.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Současné druidství se tedy vyznačuje velmi specifickým vztahem k přírodě. Můj výzkum byl proto zaměřený na to, jaké ontologie přírody se u současných aktérů praktikujících druidství vyskytují. Chtěla jsem pochopit, jak aktéři přírodě rozumí, jak na ní nahlízejí, jaký k ní mají vztah, a jak tento vztah reflektují. V rámci zásad ontologického relativismu jsem se tázala po mnohosti náhledů a vztahů aktérů k přírodě, kterou jsem se snažila v empirické části popsat.

Mým původním záměrem bylo zkoumat vztah k přírodě a ekologickým problémům. Nicméně během výzkumu jsem narazila na problematičnost termínu ekologický problém. Staří druidové, na jejichž odkaz aktéři navazují, se pravděpodobně o nic takového jako je ekologický problém nezajímali. Respektive tento termín v tu dobu ani neexistoval. Pakliže se tedy v současném druidství mluví o ekologii a ekologických problémech, je to záležitost pouze posledních desítek let. V rozhovorech jsem se po ekologických problémech konkrétně tázala, ale někteří aktéři s tímto termínem ne zcela souhlasili. Tento termín totiž evokuje, že příroda, kterou mnozí aktéři vnímají jako silnou entitu, má problém nebo je nějakým způsobem nemocná. Rozhodla jsem se tedy namísto toho mluvit o konzumované přírodě (případně o negativních dopadech lidského jednání), která lépe vystihuje aktérské ontologie.

2.2 VÝZKUMNÁ STRATEGIE

Jako výzkumnou strategii jsem zvolila **kvalitativní výzkum** za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Po vzoru Stöckelové a Abu Goshe (2013: 7) kvalitativní výzkum vnímám jako „kreativní proces, ve kterém se prolíná vytváření dat, teoretizace, reflexivita, různé způsoby psaní stejně jako sociální vztahy v terénu i epistémické komunitě“. Výzkumníka nechápu jako robota, který jedná podle předem daného scénáře. Otevřena všemu, s čím jsem se mohla v terénu setkat, jsem se snažila porozumět mnohosti náhledů na sociální realitu aktérů, nikomu nestránit a nevyzdvihovat asymetricky něčí percepci světa nad ostatní. „Snažila jsem se“ je zde důležité, jelikož jsem si vědoma svého vlastního předporozumění a pozice v terénu. Popsat sociální realitu objektivně a

nesituovaně je vskutku utopické. Touto reflexivitou, jakožto důležitým nástrojem symetrické antropologie, tak prolínám celý text.

Tuto výzkumnou strategii jsem zvolila z několika důvodů. Kvalitativní strategie výzkumu se snaží danému problému porozumět, vidět ho v jeho barvitosti a vrstevnatosti (Novotná, 2019: 259). Výzkum jsem primárně zasadila do oboru sociální antropologie, pro který je kvalitativní výzkum typický. Chtěla jsem zachytit pluralitní nahlížení na sociální realitu. Zjistit, co lidé říkají, že dělají, a jak tomu, co dělají, rozumějí, a následně porozumět, proč tomu tak je (Novotná, 2019: 260). Mým cílem nebylo zkoumat objektivní realitu, protože jsem si vědoma toho, že to nelze. Podle Stöckelové a Abu Goshe (2013: 25) se ve výzkumu nemůžeme vyhnout tomu, abychom se nepřikláněli k určité verzi skutečnosti. Tuto realitu jsem tedy nahlížela jako subjektivně chápanou a prožívanou, snažila jsem se nahlédnout výzkumný problém z emické perspektivy, tj. z perspektivy samotných aktérů, a zohledňovat kontext a různost situací a pozic, ve kterých se aktéři nacházejí. Vzhledem k povaze výzkumného problému jsem musela postupovat induktivně – od jednotlivého k obecnému hledáním pravidelností. Tento přístup klade důraz na data, která jsou v procesu výzkumu utvářena (Novotná, 2019: 262). Na začátku jsem si stanovila výzkumný problém, na který jsem se pokoušela odpovědět prostřednictvím vytvořených dat. Nikoliv otestovat (potvrdit či vyvrátit) předem danou teorii, generalizovat výsledky na celou společnost nebo data podrobovat jakékoliv kvantifikaci. To by bylo v rozporu se samotným kvalitativním výzkumem a symetrickým přístupem.

2.3 TECHNIKY TVORBY DAT

Jako techniku tvorby dat jsem zvolila **polostrukurované rozhovory**, jelikož mi šlo o pochopení toho, jak aktéři sociální realitě rozumí, ne zjistit jaká sociální realita skutečně je. Moje porozumění této technice je sociálně-konstruktivistické, jelikož chápu kvalitativní rozhovor jako spoluutvářený pozicí výzkumníka a kontextem, ve kterém se rozhovor odehrává (Zandlová, 2019: 317). Proto zároveň nemluvím o tom, že bych rozhovory „vedla“. To by do celého procesu vnášelo mocenské asymetrie. Rozhovory jsem tedy nevedla, ale spoluutvářela s aktéry.

Výhodou polostrukurovaných rozhovorů byl prostor pro vlastní vyjádření aktérů mimo konkrétní otázky, možnost improvizace a reagování přímo na odpovědi aktérů. Díky tomu jsem mohla jít do mnohem větší hloubky, zjišťovat detaily, doptávat se na významy,

což by u strukturovaného rozhovoru nebylo možné. Zároveň tento typ rozhovoru eliminoval riziko nepochopení, odpovědi jsme si vždy mohli vyjasnit. Nevýhodou naopak byla časová náročnost rozhovoru, ale i její přípravy, následného přepisu a analýzy. Délka některých rozhovorů přesáhla i hodinu, aktéři i já jsme tak mohli být ke konci vyčerpaní, což mohlo vést k mylným porozuměním. Z tohoto důvodu mi rozhovor několik aktérů odmítlo, dle jejich slov by byli mnohem přístupnější časově nenáročným dotazníkům, které se používají v kvantitativním výzkumu.

Jelikož do doby výzkumu zasáhla epidemiologická situace (covid-19) a omezení s ní spjatá, většina rozhovorů musela nakonec proběhnout v online prostředí (v aplikaci Zoom či Teams). Online rozhovory byly synchronního charakteru, tj. ve stejný čas jsme já i aktér byli připojeni a realizovali rozhovor (Zandlová, 2019: 333). Pokud jsem se potřebovala na některé věci doptat, upřesnit odpovědi, provedli jsme pak posléze asynchronní rozhovor po e-mailu či na sociálních sítích. S výjimkou jednoho aktéra, u kterého se nepodařilo zprovoznit kameru, jsme se při rozhovoru viděli. To mi umožnilo alespoň částečně vnímat krom verbálních projevů, také projevy neverbální, a rozhovor jim tak přizpůsobovat. Celkově ale musím shrnout, že rozhovory v online prostředí vedly u mě i u aktérů k větší nervozitě (se kterou se mi někteří sami svěřovali), častějšímu nedorozumění (kdy signál vypadal či docházelo k jiným technickým potížím), větší formálnosti (rozhovor se tak smrkal na pouhé „splnění úkolu“, zodpovězení otázek – bylo těžší navázat neformální rozhovor), což v zásadě způsobilo menší otevřenost a spontaneitu. Výhodou těchto rozhovorů bylo okamžité a snadné nahrávání přímo v aplikaci a časová úspora. Díky této možnosti jsem se dostala k aktérům, kteří by jinak na živý rozhovor neměli čas. Přesto se mi ale povedlo realizovat rozhovory s celkem čtyřmi aktéry naživo, u třech tzv. go-along interview (Kusenbach podle Zandlové, 2019: 326), kdy rozhovor probíhal přímo v přírodě, o které jsme mluvili, což umožnilo aktérům lépe o tématu přemýšlet a poskytovalo to více podnětů pro rozhovor.

Výzkum probíhal na jaře roku 2021 od března do června. Celkem jsem tedy pro jeho účely realizovala synchronní rozhovor s deseti aktéry – se šesti v online prostředí, se čtyřmi naživo. U několika z nich proběhlo po rozhovoru ještě upřesňování odpovědí formou asynchronních rozhovorů, s jedním jsem nakonec vedla rozhovory dva.

2.4 ANALÝZA DAT

Polostrukturované rozhovory byly nahrány na diktafon nebo přímo v online prostředí, následně doslovně přepsány za pomoci komentované transkripce, která zachycuje i mimoslovní projevy (Zandlová, 2019: 347). Takto přepsané rozhovory jsem nahrála do programu Atlas.ti, kde jsem je opakovaně pročetla a hledala v nich odpovědi na výzkumné otázky. K tomu jsem použila postup segmentace, kódování a poznámkování, což je pro polostrukturované rozhovory typické. Nejdříve jsem rozhovory segmentovala na jednotlivé části různého rozsahu a stejného tématu, tzv. jednotky analýzy. Následně jsem jim kódováním přiřadila popisek charakterizující témata. Tomuto kódování se říká induktivní – vytvářím kódy, které nejvíce charakterizují dané segmenty, až v průběhu analýzy. Zároveň jsem promýšlela kódy ve vztahu k teorii, která mi sloužila jako tzv. brýle, kterými jsem na data „zaostřovala“ (Heřmanský, 2019: 431). Kódy jsem následně sdružovala do kategorií a tím se mi velké množství dat zpřehlednilo, roztřídilo a zestručnilo. Zde je důležité zmínit, že tyto kategorie mi sloužily pouze k vizuálnímu vyobrazení daného fenoménu, abych mohla problém lépe uchopit a porozumět mu. V empirické části jsem se snažila nekategorizovat a nezasazovat výpovědi aktérů do neměnných škatulek s pevnými hranicemi. Tyto kategorie jsem pak v další části analýzy porovnávala a promýšlela jejich souvislost. Tím jsem hledala společné znaky, struktury, opakující se vzorce ve výpovědích aktérů. Z těchto společných vzorců a stejností jsem následně vyvodila relevantní závěry.

Proces analýzy a psaní se nemohl obejít bez reflexivity. Tyto činnosti znovu aktualizovaly, oživovaly data, která jsem vytvořila během provádění rozhovorů. Podle Bonda (1990: 274) v této fázi probíhá „znovu-vytvoření a obnovení minulých událostí“. Do analýzy nevstupovala pouze vytvořená data, ale i moje pozice výzkumnice. Etnografické zkoumání tak probíhalo i po provedených rozhovorech, během přepisu, analýzy i psaní. Výsledný text je tím nutně ovlivněn. Není to výčet zcela objektivních závěrů, které jsem vyvodila z dat. Je to snaha o konstruovaný obraz toho, jak aktéři vnímají realitu, nebo lépe – jak já se domnívám, že aktéři vnímají realitu. Nejsou to fakta s velkým F, ale závěry, které zohledňují kontext a okolnosti jejich vytváření (Stöckelová, Abu Gosh, 2013: 9). Podle Stöckelové a Abu Goshe (2013: 9-10) je to ale „v našich očích nečiní chatrnějšími, ale naopak průkaznějšími.“

2.5 ETICKÉ OTÁZKY VÝZKUMU

Během výzkumu jsem se snažila respektovat soukromí a autonomii aktérů, kteří měli kdykoliv možnost odstoupit od výzkumu a rozhodnout o tom, co mi chtějí a co nechtějí říct. Nejprve jsem jim před započítím rozhovoru vysvětlila veškeré náležitosti, povahu a cíl výzkumu. Snažila jsem se o nastolení co největší důvěry a příjemného prostředí (v případě rozhovoru naživo). Vyžádala si souhlas s nahráváním rozhovoru a uveřejněním informací. S respektem k jejich soukromí jsem data anonymizovala, a to jak v této práci (výpovědi aktérů jsem anonymizovala tak, že jsem každému přiřadila pseudonym – název stromu), tak při archivaci dat v počítači. Jelikož se ale většina aktérů navzájem zná, není zcela vyloučené, že se někteří navzájem i přesto poznají. Toto jsem se s nimi diskutovala, aby si toho byli vědomi. Vyhotovenou práci jsem jim pak zaslala, čímž jsem alespoň částečně dosáhla zachování principu reciprocity. Aktéři pak měli možnost po jejím přečtení zamezit zveřejnění na webových stránkách univerzity, pokud by výslovně s obsahem práce nesouhlasili.

Dále jsem si vědoma toho, že jsem rozhovory s aktéry nutně ovlivnila terén. Kladla jsem jim otázky po zkušenosti, vnímání, které třeba dosud pokládali za samozřejmé a nijak je nereflektovali. V rozhovoru jsem je přiměla tyto nereflektované myšlenky převést do explicitní roviny uvažování, což je mohlo dovést ke znovu promýšlení zažitých myšlenkových vzorců a k jejich změně. Totéž se jim může stát po přečtení této práce. Je ale naivní se domnívat, že lze dělat výzkum, aniž by výzkumník nějakým způsobem terén neovlivnil. Vždy by to měl ale reflektovat a kontrolovat, aby se z „pouhého“ ovlivnění nestalo poškození.

2.6 VLASTNÍ SITUOVANOST VE VÝZKUMU

Při hodnocení kvality výzkumu je důležité reflektovat moji pozici v terénu. Přičemž tato reflexe neprobíhala jednorázově na konci výzkumu při psaní této práce, svou pozici jsem musela pečlivě reflektovat po celou dobu. Od samotné přípravy výzkumného projektu, během provádění rozhovorů s aktéry, při analýze i vytváření tohoto textu. Výsledek výzkumu je totiž nutně spoluutvářen aktéry i pozicí výzkumníka. Nejde tedy nezahrnout mou pozici, která nutně musela výzkum ovlivnit. Reflexe musela probíhat po celou dobu, jelikož má pozice a identita není stabilní, každým okamžikem se mění.

Zároveň i moje snaha toto reflektovat musí být podrobena kritice – reflexivita nikdy nemůže být ukončena, nikdy se nemůže stát plně transparentní (Stöckelová, Abu Gosh, 2013: 21).

Když jsem do terénu vstupovala, moje subjektivní pozice byla pozice insidera. Byla jsem praktikující pohankou, pravidelně jsem se účastnila akcí organizovaných Českou pohanskou společností. Toto jsem zohledňovala už při volbě výzkumného vzorku, který jsem zúžila na osoby praktikující druidství. Před zahájením výzkumu jsem o druidství měla pouze malé ponětí a většina mých pohanských přátel byli jiného pohanského zaměření, včetně mě samotné. To mi umožnilo snadný přístup k aktérům, ale zároveň dostatečný odstup. Zároveň to, že mě aktéři vnímali jako insidera, zmírnilo případné asymetrie. U většiny aktérů byl rozhovor naším prvním nebo druhým kontaktem. Aktérům, kteří mě neznali, jsem se tedy představovala jako praktikující pohanka.

Před započítím výzkumu jsem předpokládala, že moje insiderské pozice způsobí, že mi aktéři nebudou některé věci sdělovat, protože budou mít pocit, že je znám. To se však ve většině případů spíše nedělo. Jelikož osob praktikujících druidství v České republice, kteří jsou veřejně známí nebo nějakým způsobem participují na dění v pohanské komunitě, je poměrně malé množství, tak většina mých aktérů nebyla účastníkem výzkumu poprvé. To vedlo k tomu, že mi někteří velmi pečlivě vysvětlovali základní věci, odpovídali mi s cílem splnit můj „úkol“. Zkrátka mi říkali věci, o kterých se domnívali, že by se mi mohly hodit. Domnívám se, že tento problém jsem výrazně eliminovala otázkami, které jsem jim během rozhovoru pokládala a které byly zaměřené ryze na jejich vlastní zkušenost a vyžadovaly momentální zamyšlení (například otázka tazající se po tom, zda je člověk součástí přírody). V rozhovorech jsem vnímala určitý střet mezi tím, jak si aktéři představovali, že rozhovor bude probíhat (představa spíše strukturovaného rozhovoru než volnějšiho polostrukturovaného), a jak skutečně probíhá. Tím jsem mnohdy zcela citelně aktéry vyvedla z míry, což mělo za následek větší nervozitu a krkolomný projev na obou stranách. Dalším problémem pak bylo mé vlastní předporozumění terénu, které mi ztěžovalo jak samotný průběh rozhovorů, tak následnou analýzu. Bylo těžké vnímat některé informace získané ve výzkumu jako zajímavé a nové, jelikož pro mě samotnou byly všední. Toto jsem musela neustále během rozhovoru a analýzy reflektovat. Dalším aspektem pak byla moje pozice mladé studentky. Průběh výzkumu tak ovlivňoval můj věk, gender a „profesní“ postavení, jelikož byli aktéři vyššího věku než já, polovina z nich byli muži a někteří dokonce pracující v oboru ochrany životního prostředí. Často jsem tak

pociťovala tendenci aktérů mi věci vysvětlovat, dlouze popisovat své zkušenosti. Domnívám se, že tento aspekt, narovnával vzniklé asymetrie mezi osobou výzkumníka a aktéra. Tato pozice během výzkumu nebyla závislá pouze na tom, kým jsem v daný čas rozhovorů byla. Spíše byla závislá na tom, jak na mě druzí nahlíželi, jaký obraz si o mě udělali, což bylo souvislé s tím, zda jsme se už viděli nebo se setkali poprvé. Moje identita byla do velké míry v rukou samotných aktérů (Stöckelová, Abu Gosh, 2013: 21).

V souvislosti s teoretickými východisky, ze kterých jsem vycházela, jsem musela neustále reflektovat své dichotomické myšlení. Jelikož jsem se narodila, stejně jako aktéři, v kulturním prostředí, kde je dichotomické myšlení dominantní, nemohla jsem se od něj zcela odprostit. Toto jsem průběžně refleктоvala ve všech fázích vytváření této práce a snažila jsem o co největší eliminaci.

Svou pozici zohledňuji i v otázce nakládání se získanými informacemi. Vše, co jsem se dozvěděla od aktérů a nechtějí to uveřejnit, tak nešířím dál. Pokud bych s někým z pohanské komunity mluvila o výsledcích svého výzkumu, aktéry bych i nadále anonymizovala.

2.7 TERÉN VÝZKUMU

Terén výzkumu bývá tradičně spojován s místem (ve smyslu prostoru či kultury). Já ho však pojímám jako pole pro tázání otázek (Stöckelová, Abu Gosh, 2013: 15). Terénem tak pro mě nejsou pouze osoby praktikující druidství v České republice, ale i další aktéři, kteří vstupovali do sítí-aktérů. V této kapitole představím svůj výzkumný vzorek a organizace, které jej ovlivňují a jsou tedy součástí terénu.

Výzkumným vzorkem bylo celkem deset aktérů praktikujících druidství v České republice. Aktéři jsou nějakým způsobem navázáni na občanské sdružení Česká pohanská společnost, které bylo mým gatekeeperem – buď jsou jeho členy nebo se účastní akcí, které sdružení organizuje, nebo minimálně o něm mají ponětí a znají jeho členy. Jsou tedy zároveň pohanského vyznání. Většina se rozhodla si prohloubit své znalosti v druidském korespondenčním výcviku u některého z druidských řádů a je tedy jejich členy. Někteří neprošli žádným oficiálním druidským výcvikem, ale třeba praktikovali s někým, kdo se výcviku účastnil, a mají tedy minimálně povědomí o jeho obsahu nebo jsou jím ve své praxi ovlivněni. Genderové i věkové složení aktérů bylo smíšené. Někteří aktéři se navzájem znají, účastnili se někdy společných rituálů, tvořili spolu nebo stále tvoří

praktikující skupinu. Vzorek byl tedy relativně heterogenní, aktérům byl společný pouze vztah ke zkoumanému tématu (Novotná, 2019: 298).

Výrazným specifikem druidství i samotného pohanství je kladný vztah k přírodě a ekologická odpovědnost, což mají dané organizace zakotveny ve svých oficiálních stanovách a bylo to hlavním důvodem výběru vzorku. Výběr byl tedy účelový – výzkumný problém je přímo vázaný na tuto skupinu (Novotná, 2019: 293). Strategie výběru vzorku, kterou jsem použila, je metoda sněhové koule (nabalování či snow-ball sampling), která spočívá v doporučení již dotazovaných aktérů nebo jiných pohanů, se kterými jsem v kontaktu a jsou buď členy nebo přáteli České pohanské společnosti (Novotná, 2019: 297).

Pro ujasnění se zmíním ještě o terminologii, kterou užívám. Když píšu o aktérech výzkumu, míním tím osoby praktikující současné druidství, provedla jsem s nimi rozhovor a jejich výpovědi jsou tak součástí tohoto výzkumu. Používám pojem aktér, jelikož chci zdůraznit, že můj výzkum spoluutvářeli a podíleli se na něm. V empirické části této práce ale zmiňuji i nelidské aktéry, kteří aktivně jednají a utvářejí sociální realitu spolu s aktéry lidskými. To je zde však pečlivě odlišeno. Zároveň nenazývám aktéry výzkumu druidy, jelikož tento výraz zahrnuje hodnotící hledisko, kterému se chci z podstaty symetrického přístupu vyhnout. Během rozhovorů se navíc někteří aktéři, byť praktikují druidství a mají výcvik, proti tomuto slovu sami vymezovali a odmítali jakoukoliv nálepku.

Níže popisuji dané organizace (Českou pohanskou společnost a druidské řády) a jejich vztah k přírodě a ekologii, který deklarují na svých oficiálních stránkách. Nakonec představuji samotné aktéry se všemi jejich charakteristikami.

2.7.1 ČESKÁ POHANSKÁ SPOLEČNOST

Česká pohanská společnost (dále ČPS) je občanské sdružení sdružující lidi praktikující pohanství různých směrů (mezi které patří například druidství, Wicca, šamanismus, asátrů, slovanské pohanství, eklektické čarodějnictví a další). Vznikla v roce 2012 v návaznosti na předchozí českou pobočku Pohanské federace.¹ Jejím cílem je vytvářet prostor pro sdílení, navazování přátelství, vzájemnou inspiraci. V průběhu roku pořádá různé tematicky zaměřené akce. Nejznámější jsou tzv. Dobré společnosti –

---

¹ Česká pohanská společnost, 2021 [online]. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://pohanskaspolecnost.cz/o-ceske-pohanske-spolecnosti/>.

neformální setkání v hospodě či v parku organizovaná zpravidla jednou do měsíce. Dále to jsou rituály, různé přednášky, workshopy, výlety, koncerty atd. Oficiální sídlo a základna ČPS je v Liberci, nicméně akce se pořádají i v jiných městech po celé České republice, především v Praze a Brně.

Mezi oficiální cíle fungování spolku, které jsou obsaženy ve Stanovách, patří mj. „ochrana přírody a krajiny“ a „přispívání k ochraně životního prostředí“. Formami činností spolku jsou pak „organizace akcí přispívajících k ochraně životního prostředí“, „pořádání výletů, výprav a naučných vycházek“.²

ČPS spolupracuje s různými neziskovými organizacemi a sdruženími, přičemž některé z nich mají ekologický charakter. Je to například občanské sdružení Český svaz ochránců přírody, který se stará o sýčka obecného, kterého si ČPS adoptovala. Dále je to iniciativa Ke kořenům, která se zabývá ekologickým pohřebnictvím. S českou neziskovou organizací Arnika, která se zabývá ochranou vodních toků, mokřadů a omezováním znečištění životního prostředí, ČPS spolupracuje na projektu Pohané Zemi, jehož cílem je péče o lokality s výskytem vzácných a chráněných druhů rostlin.³ Dlouholetým projektem je péče o Ovčí studánku v přírodní rezervaci Divoká Šárka v rámci projektu Pražské studánky, který je organizován Odborem městské zeleně a odpadového hospodářství Magistrátu hlavního města Prahy. Od roku 2014 ČPS pravidelně pečuje o její čistotu a technický stav studánky, v místě se pořádají i některé z rituálů.⁴

Od roku 2011 pak běží projekt Pohanské stopy⁵, který se snaží mapovat zajímavá místa v české přírodě, především ta pohanská. Cílem je i shromažďovat různá literární a umělecká díla týkající se přírody a podnikat společně putování krajinou.

2.7.2 DRUIDSKÉ ŘÁDY

Order of Bards, Druids and Ovates (dále OBOD) je britská druidská organizace, která je odvozená z tradice magických řádů a členství není vázáno na konkrétním náboženství. Na jejích stránkách se dozvíme, že je to „...mysterijní škola, komunita po celém světě, která miluje přírodu a chce následovat magickou, duchovní cestu, která

---

² Česká pohanská společnost, 2021 [online]. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://pohanskaspolecnost.cz/o-ceske-pohanske-spolecnosti/stanovy/>.

³ Česká pohanská společnost, 2021 [online]. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://pohanskaspolecnost.cz/o-ceske-pohanske-spolecnosti/spolupracujeme/>.

⁴ Česká pohanská společnost, 2021 [online]. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://pohanskaspolecnost.cz/projekty/pohane-zemi/patronat-nad-ovci-studankou/>.

⁵ Pohanské stopy, 2021 [online]. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.pohanskestopy.cz/>.

respektuje a chrání přírodní svět v celé jeho kráse“⁶ Navazují staré druidství, které kombinují s moderním učením o vztahu člověka s přírodním světem.⁷

Ár nDraíocht Féin: A Druid Fellowship (dále ADF) je americká náboženská organizace, která se věnuje rozvoji a studiu starých indoevropských tradic. Oproti OBOD je studium zaměřeno na pohanský polyteismus. Jejich cílem je budovat pohanskou komunitu, zpřístupňovat zájemcům kvalitní náboženské vzdělání a tvořit duchovní vztah se Zemí.⁸ Organizace je hodnotově liberální – podporuje respekt a rovnost ke všem lidem bez ohledu na jejich barvu pleti, pohlaví nebo původ. Přírodně orientovanými hodnotami jsou: „uctívání Matky Země“, „reciprocita s Bohy a Duchy“, „služba komunitě, zemi, Bohům a Duchům“.⁹

Na stránkách ADF jsou uvedeny tzv. „články víry“, z nichž některé jsou přírodně orientované. Druidi věří v božství, které se nachází všude kolem a je manifestováno do jednotlivých Bohů a Bohyň.¹⁰ Jedná se tedy o polyteismus, který zahrnuje i různé přírodní entity. Článek o přírodním uctívání uvádí, že „Věříme, že je nezbytné mít respekt a lásku k Přírodě v její vlastní podstatě, a přijmout sama sebe jakožto součást Přírody, a nikoliv jako její vládce. Mnozí z nás akceptují to, co je známé jako „Hypotéza Gaia“, že biosféra naší planety je živá bytost, které je poskytována veškerá láska a podpora, kterou jí můžeme my, její děti, poskytnout. Ekologické povědomí a aktivismus považujeme za posvátné povinnosti“¹¹.

ADF tak prezentuje druidství jako směr chápající přírodu jako živou entitu, které dává schopnost aktérství. Příroda, Matka Země, může přijímat lásku a podporu, protože má schopnost jí cítit. Má tedy emoce, a to znamená jakousi duševní složku. Zároveň je Matkou, stvořila nás, bez ní bychom tady nebyli. Z toho pramení nutná závislost – jsme minimálně jejím rovnocenným partnerem, ne-li přímo subjektem, jenž leží pod ní. Mnoho lidí si myslí, že člověk je pánem přírody, ale co když je to naopak a ona je naší paní?

Oba řády nabízejí korespondenční výcvik, po jehož absolvování se člověk stává automaticky členem řádu. Výcvik u ADF začíná tzv. „Dedicant program“, který je určen

---

⁶ Order of Bards, Ovates and Druids, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Překlad vlastní. Dostupné z: <https://druidry.org/>

⁷ Order of Bards, Ovates and Druids, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://druidry.org/>

⁸ Ár nDraíocht Féin: A Druid Fellowship, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.adf.org/core/index.html>

⁹ Ár nDraíocht Féin: A Druid Fellowship, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Překlad vlastní. Dostupné z: <https://www.adf.org/core/index.html>

¹⁰ Ár nDraíocht Féin: A Druid Fellowship, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.adf.org/about/basics/beliefs.html>

¹¹ Ár nDraíocht Féin: A Druid Fellowship, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Překlad vlastní. Dostupné z: <https://www.adf.org/about/basics/beliefs.html>

jako úvod do druidství pro začátečníky a po jehož absolvování se otevřou zájemcům další kurzy.¹² Výcvik u OBOD je ve třech stupních: 1. bardský stupeň (slovesná a hudební tradice), 2. ovatský stupeň (věštění a léčitelství), 3. druidský stupeň (kněžství). Většina aktérů má výcvik pouze v prvním či druhém stupni.¹³

Někteří aktéři mají výcvik u české verze OBOD – obsah výcviku je totožný s výcvikem v OBOD, ale je přeložený do českého jazyka. Tento korespondenční kurz byl poskytován prostřednictvím webových stránek Kruhy druidů¹⁴, nicméně už se do něj nelze přihlásit.

2.7.3 AKTÉŘI VÝZKUMU

Dub (34 let) žije v klidnější části Prahy, ale pochází z malé vesnice v severních Čechách, jež je obklopena velkým jezerem. Má středoškolské vzdělání a pracuje v oboru IT bezpečnosti. O víkendech pravidelně vyjíždí z Prahy na výlety do přírody s nocováním pod širým nebem a koupáním v jezeře. Druidský výcvik má jak v ADF, tak i v OBOD, angažuje se v organizaci akcí v rámci ČPS.

Bříza (32 let) pochází ze sídliště ve východních Čechách, ale už jako malá pravidelně jezdila na chalupu do hor se svým strýcem poznávat přírodu. Vystudovala přírodovědný obor na vysoké škole v Praze, kde po studiích zůstala, aby se věnovala práci v oboru, která má podle ní velký smysl. Volný čas stejně jako Dub ráda tráví na výletech po krásách české přírody. Druidský výcvik nemá, ale uvažuje o něm, nicméně se velmi angažuje v organizacích akcí ČPS stejně jako Dub.

Buk (52 let) žije v panelovém domě v jednom západočeském městě, kde se také narodil. Jakmile má čas, vyjede na svou chatu za město a prochází se po přírodě, kde buduje kamenné kruhy a další stavby druidského charakteru. Má zahrádku, kde si pěstuje různé byliny a plodiny, které potom využívá. Pracuje v uhelných dolech. Studuje českou verzi OBOD. Akcí ČPS se neúčastní, avšak stýká se s některými členy na společných rituálech.

Borovice (32 let) žije spolu s Modřínem v bytě v centru malého města v severních Čechách. Hned za domem ale mají park, kam se chodí často procházet. Několik let bydlela

---

¹² Ár nDraíocht Féin: A Druid Fellowship, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.adf.org/training-practice>

¹³ Order of Bards, Ovates and Druids, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://druidry.org/our-courses/train-in-druidry>

¹⁴ Kruhy druidů, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.druidoveavronelle.wz.cz/>

v Praze, kde studovala na vysoké škole psychologii, které se věnuje dodnes profesně. Druidský výcvik nemá, ale mnoho let praktikovala se svým mužem v druidské skupině s lidmi, který jej studovali, tak se jejím obsahem cítí být velmi ovlivněna.

Modřín (31 let) bydlel také několik let v Praze, kde studoval religionistiku, studium ale předčasně ukončil. Teď bydlí s Borovicí a pracuje v prodejně telekomunikační společnosti. Od mládí se zajímal o Kelty, na přelomu vysoké školy pak začal studovat v ADF. Borovice i Modřín jsou mnoho let členy ČPS a účastní se jejich akcí.

Jedle (33 let) dlouho bydlela v Praze, odkud se se svým mužem přestěhovala na venkov v západních Čechách, aby žili blíže přírodě. Zde si vybudovali dům se zahradou, kterou spravují v rámci zásad permakultury. Je lektorkou seberozvojových seminářů na téma přírodní spirituality, věnuje se různým alternativním terapiím. Prošla výcvikem v ADF i OBOD a mnoho let se angažovala v ČPS.

Lípa (39 let) žije na sídlišti na kraji Prahy. K druidství se dostala v mládí přes hnutí woodcraft, kdy trávila dlouhá léta v přírodě u táboráku. Má vystudovanou pedagogiku a učí děti ve škole. Několik let strávila ve Skotsku na venkově, kde se dostala k druidství a výcviku v OBOD. Do Prahy se vrátila zpět kvůli práci. Skotská příroda jí chybí, a tak se snaží chodit do lesa a parku co nejvíce to je možné. Občas také navštěvuje akce ČPS.

Smrk (33 let) je původem ze zemědělské rodiny z malé vesnice ve střední Moravě. V Pardubicích vystudoval religionistiku, které se nadále profesně věnuje. K druidství se dostal v mládí, kdy začal studovat českou verzi OBOD. Nyní žije v bytě na kraji menšího města za Prahou, kam dojíždí do práce. Má balkon a kousek od bytu zahradu, kde si s ženou pěstují zeleninu. Jeho snem je bydlet v domě uprostřed přírody.

Vrba (52 let) pochází z Vysokých Tater na Slovensku, kde vzplanul její zájem o přírodu. Na slovenské vysoké škole vystudovala přírodovědný obor. Po škole se přestěhovala i se svým mužem do Prahy, kde doteď pracuje v oblasti ochrany životního prostředí. Nyní již několik let žijí v domečku ve vesnici kousek za Prahou. Věnují se své zahradě a udržitelnému stylu života. Momentálně si dělá výcvik v OBOD a občas se zúčastní některé z akcí ČPS.

Javor (52 let) bydlí ve větším moravském městě. Ke druidství se dostal prostřednictvím zájmu o keltskou hudbu. Zajímá ho na něm keltská historie a vztah k přírodě. Rád by předával keltský odkaz dál lidem. Dělá tedy veřejné rituály a píše blog. Povoláním je učitel matematiky a informatiky na střední škole. Oficiální druidský výcvik nemá, ale stýká se s mnoha lidmi z ČPS.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 MNOHO TVÁŘÍ PŘÍRODY

Příroda má pro aktéry mnoho podob. Je to vesmír, je to Matka Země. Je divoká, silná, nebezpečná. Je to park uprostřed města i amazonský prales. Vnímání toho, co je příroda a jaká je, se u aktérů liší. V této kapitole představím dvě základní ontologie přírody: 1. přírodu, kterou je celá planeta, aktéři ji nazývají Matkou Zemí; 2. přírodu, která je zelená a má aspekty divokosti. Dále to jsou duchové krajiny, kteří prostupují oběma ontologiemi, a jsou personifikací přírody. Speciální místo pak zaujímá příroda vnitřní, která je na pomezí obou ontologií. Tyto ontologie se vzájemně proplétají, aktéři obvykle zastávají v různých situacích obě. Koncept přírody má mnoho významů a tuto multiplicitu mohou zastávat i jednotliví aktéři. To, jaký význam slovo příroda zrovna má, je situační a odvislé od kontextu.

3.1.1 MATKA ZEMĚ

Tato ontologie přírody, tak jak o ní mluví a píšou insideři, naznačuje absenci západního dichotomického myšlení, které dává hranice mezi člověkem a přírodou, mezi město a přírodu, kulturu a přírodu. Hranice jsou zde nedefinované v tom smyslu, že aktéři chápou přírodu jako jeden celek, nerozlišují přírodu na živou a neživou. Příroda není jen to, co má zelenou barvu, není to jen to, co je za městem. Příroda je celá planeta Země a vše, co se nachází na ní, je její podmnožinou.

Příroda není jen rozkvetlá louka, hluboký les či kopce a hory, kam se vydáváme čas od času na výlet. Příroda je celá naše **planeta**, celý vesmír, všechno, čím jsme a co nás obklopuje. Příroda nemá hranic, je tedy non-lokální: „*Přírodu jako takovou, tak máš to vnímání matky země jako planety.*“ (Dub)

Vrba nachází přírodu i na Staroměstském náměstí. Příroda je pro ni zkrátka všechno: „*Samozřejmě, že když je člověk na Staroměstském náměstí, tak pro mnoho lidí je divné říct, je to příroda. Ale je to prostě okolní svět a my ho nějakým způsobem spoluutváříme, stejně tak spoluutvářejí jiní tvorové a když řeknem, že termitiště je součástí přírody, tak vlastně to město je určitý organismus, je svým způsobem taky součástí přírody.*“ (Vrba)

Tuto planetu aktéři nazývají Matkou Zemí. Matka Země je entitou, která je živá a oduševnělá. Je matkou, protože vše, co je na planetě, vyrůstá z ní a je jejím výtvozem. Lidé jsou dle aktérů tedy jejími dětmi.

„Jsme prostě my ty děti Matky Země, a ten kámen nebo strom je jeden z nás.“ (Bříza)

A vše, co existuje, co je obklopuje, je živé. Lidé, rostliny, zvířata, vše, co je na této planetě, je dítětem Matky Země. A konečně to, co je živé, má i duši. Vrba pojímá jako živé i kameny a mluví o přírodních entitách:

„My druidi vlastně věříme, že příroda je živá ve smyslu, že veškeré entity v přírodě jsou živé bytosti, jako my. Stejně jako rostliny, živočichy, kameny, a další věci, že příroda je živá a vše, co v ní je, je živé.“ (Vrba)

Příroda je tedy v očích aktérů celá planeta. Buk si jí uvědomuje neustále: *„Svým způsobem chodíme po těle Matky Země.“ (Buk)*

Vyznavači druidství Matku Zemi někdy ztotožňují s Bohyní. V různých kulturách a tradicích se pojmenovává jinak. Gaia, Pachamama, matka příroda nebo matka všeho živého.¹⁵ Tento kult je většinou spojován s plodností, mateřstvím a úrodou (Titěrová, 2009).

Vidění přírody zároveň jako Matky Země a zároveň jako celé planety, jež je součástí nekonečného vesmíru, kombinuje dva koncepty nahlížení na přírodu. Latour (2020: 78) mluví o konceptu přírody, která je personifikovaná jako Gaia (pojmenovaná Lovelockem po řecké bohyni), jež zohledňuje život na zemi jako aktivního činitele celku přírodních jevů. Lovelocke, podle Latoura (2020: 78), vůbec nechtěl učinit z planety oduševnělou živou bytost. Označení Gaia má původně sekulární charakter (Latour, 20: 87). Nicméně, tento pojem se ustálil a je používán jako synonymum pro oduševnělou Matku Zemi. Toto pojetí tak učinilo z přírody (Země) aktéra, který jedná spolu se všemi lidskými i nelidskými objekty. Jako druhý, poněkud starší, koncept přírody označuje Latour (2020: 76) Zemi jako jednu z mnoha planet ve vesmíru. Latour (2020: 78) chápe tento koncept přírody jako planety ve vesmíru jako příčinu ekologické krize, protože člověk v tomto pojetí není aktérem, který by mohl něco ovlivnit, je pouhým přihlížejícím z povzdálí.

---

¹⁵ Spojení s přírodou, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://spojenisprirodou.cz/matka-zeme/>

3.1.2 PERSONIFIKACE PŘÍRODY

Přírodě aktéři přisuzují mnohé sociální charakteristiky, které jsou společné lidským i ne-lidským entitám. Jsou jimi vlastnosti, emoce, a dokonce i schopnost jednat a vytvářet vztahy. Příroda se tak stává jedním z aktérů ve složité síti aktérů. Tohle vše je umožněno díky její duševní složce – subjektivitě, intencionalitě – jak jí nazývá Vivieros de Castro (2004: 465–466). Je totožná s lidským vědomím, jež sídlí v těle, které je pro duši jakýmsi obalem (Vivieros de Castro, 2004: 465-466). Podobně Dub spojuje přírodu s kolektivním vědomím/nevědomím:

„Příroda je spíš něco jako kolektivní nevědomí...Je transcendentní, má svý kolektivní vědomí a nevědomí a je hodně individuální.“ (Dub)

Příroda je v druidské ontologii personifikovaná. Už samotné označení Matka Země to naznačuje. Má lidské vlastnosti, které jí aktéři přisuzují. Níže uvedu několik příkladů, jak o přírodě jednotliví aktéři mluví. Je třeba podotknout, že i když druidská ontologie přírody obsahuje všem aktérům společné rysy, vnímání přírody je u nich svým způsobem jedinečné a mírně se liší.

„Miluju hory a jejich divokost, a jak říká pan Cílek, třeba jižní Čechy jsou taková cudná milá klidná dívka, kterou musíš chvíli poznávat, a až poté si jí zamiluješ a už tě nepustí, zatímco třeba Beskydy jsou divoká čarodějka, která tě uchvátí hned, ale za to rizikovější může být.“ (Dub)

Nejčastěji aktéři popisovali přírodu jako **divokou a nespoutanou**. Takovou přírodu vnímají jako dokonalou právě díky její nespoutanosti. Vše si roste tak nějak vlastním životem a není nijak dotčené člověkem. Nejlepší je pro ně ta příroda, která je zkrátka přirozená, původní. V tomto smyslu o tom mluví Bříza:

„Co se mi na tý přírodě nejvíc líbí, je ta divokost, ta nepravidelnost...můžeš si vzít támhleto sedmikrásku, teď je zavitá, ale když se rozvine, tak to není úplně pravidelný kruh...Každý lístek nevypadá úplně stejně. Ale celkem, dohromady, ten efekt vypadá nádherně, i když každá sedmikráska není úplně dokonalá. Ta dokonalost, příroda nemusí být dokonalá, a přesto se nám líbí.“ (Bříza)

Pobyt v takové přírodě jí přináší radost, inspiraci a vede jí ke kreativnímu vyjádření. Taková příroda má opravdovou sílu. I Jedle se v divoké přírodě cítí nejlépe. Divokost spojuje s čistotou, protože zásahem člověka, se příroda často stává znečištěnou. Archetyp divoké přírody může být třeba prales.

„...abych se tam cítila dobře v té přírodě, je moc fajn, když je divoká, když je čistá, když tam není žádný lidský zásah, je volná, když tam jsou všechny zvířata, co tam být mají, je prostě přirozená, třeba prales třeba.“ (Jedle)

S divokostí úzce souvisí, že příroda je pro některé aktéry **silná**. Člověk si velmi často myslí, že je pánem přírody, může jí ovládat a zkrotit, ale je to naopak. Smrk o přírodě mluví takto: *„Příroda je mocná, příroda tě úplně zdrtí, žejo.“ (Smrk)*

Dub také o přírodě mluví jako o zároveň krásné, utěšující Matce Zemi, která ale zároveň může být drsná: *„A zároveň příroda umí být silná a drsná, a umí lidi zahubit.“ (Dub)*

Její síla spočívá v tom, že člověka může i zabít. Příroda tedy může být i **nebezpečná**. Zároveň jelikož je tak mocná a silná, tak nepotřebuje nějak extrémně zachraňovat, protože to zvládne sama. Borovice jí nevnímá jako křehkou vílu, která potřebuje chránit:

„Já vždycky, když medituju na Matku Zemi, tak vlastně nikdy to není žádná zraněná křehká víla, která neví, co se sebou, ale naopak.“ (Borovice)

O souvislosti síly přírody a přístupu k její ochraně ale blíže pojednávám v samostatné kapitole.

Příroda může být personifikovaná také v podobě přírodních entit a duchů krajiny. **Přírodní entity** jsou živé, oduševnělé bytosti, které většina lidí nedokáže vidět, jelikož nemají tělo (obálku, oblek), ve které by mohla přebývat duše. Duše neboli duch (proto se nazývají také přírodními duchy) se pohybují bez něj neviditelně po lesích, po loukách. Jsou to známé postavy z pohádek a mýtů jako jsou skřítkové, víly a elfové. Pro Duba to byli jedni z prvních bytostí, se kterými komunikoval:

“Jedni z prvních duchů přírody byly ve čtrnácti letech víly a světlušky a tyhle ty duchové...” (Dub)

Nejsou tu ale jenom přírodní bytosti, v přírodě můžeme nalézt i duchy míst:

“Třeba každé to místo má svou duši, má nějakého třeba místního ducha, takže vlastně to místo může být jako živé, i když by to mnozí zařadili jako neživé.” (Javor)

Každé místo, každá krajina, má svého ducha, který působí velmi individuálním dojmem na aktéry. Dub o nich hovoří takto:

„Zároveň tu jsou lokální duchové krajiny ať už od malých duchů krajiny až po velký Krakonoše celých hor, do toho každý to místo může mít různý archetypy, může být ovlivněný roční dobou, danou situací.“ (Dub)

Modřín vnímá přírodní bytosti jako prvky přírody. Řadí mezi ně víly a duchy zvířat. Tyto bytosti podle něj vůbec nemusí existovat nezávisle na něm:

„Ten způsob, který je mě bližší je kontakt s jednotlivými prvky přírody, bytostma, duchama, ať už existují mimo mou psychickou formu nebo ne, tak to je to, co je mi prostě bližší. Když už jsem na nějakém místě, tak spíš jako se snažím o kontakt s tou duchovní přítomností, co tam je, ať už si to člověk představí jako nějaký malý víly, duchy zvířat, mrtvých, nebo já nevím co. To je nedůležité. To, jak si člověk věci představuje nefyzický věci je hrozně individuální a nemá cenu řešit, jak to vypadá, co to jako je.“ (Modřín)

Jak vidíme, přírodní bytosti jsou aktérem, který jedná a má svou vlastní vůli. To umožňuje aktérům s nimi komunikovat. O komunikaci blíže pojednávám v další kapitole.

3.1.3 ZELENĚ

Druhou ontologií, kterou aktéři popisují, je příroda chápaná jako **zeleň**. Taková příroda je kulturně podmíněná, chápaná v konvenčním slova smyslu. Aktéři do ní obvykle zahrnují vše, co má zelenou barvu a ideálně i vlastnosti typu divokost, nespoutanost, síla, nebezpečí. Jsou to stromy, tráva, rostliny. Vše, co si žije vlastním životem. Tato ontologie vychází z pojetí Země jako jedné planety z mnoha ve vesmíru, které bylo dle Latoura (2020: 76) příčinou rozdělování mezi přírodou a kulturou.

Tuto přírodu aktéři nacházejí i ve městě, i když někdy člověkem již upravenou. Zásahem člověka zeleň ztrácí svou divokost a nespoutanost. Míra, kdy pozměněná zeleň ztrácí označení příroda, je zcela individuální. Pro některé je příroda celé město (i s tím, co člověk upravitel a pozbývá aspekty zeleně), pro jiné je příroda pouze zeleň (například v parku). Ale jelikož jsou dle aktérů lidé děti Matky Země, proč by součástí přírody nebylo i to, co člověk poupravil nebo dokonce stvořil? A z čeho jiného by to tvořil než právě ze samotné přírody? Koneckonců i ta divokost se tam dá najít. Tráva mnohdy dokáže prorůst i chodníkem, žije si svým vlastním životem a je jí jedno, že my lidé jsme si tam něco postavili a vytvořili hranice. O tom, jak nachází přírodu ve městě, mluví Modřín:

„Město je prostě stejné jako bobří hráz. Je to něco, co v nějaký víře vytvoří, ze své přirozenosti, což je chovat se nějakým způsobem, a to nějak ovlivňuje krajinu. Sloni, když chodí po savaně, tak jí taky ovlivňují. Tak když lidi běhají po přírodě a stavějí si věci, tak to je taky úplně přirozený.“ (Modřín)

Vnímání přírody ve městě je ale skutečně velmi individuální. Jako ji jeden aktér vidí na náměstí, druhý ji ve městě hledá na jiných místech. Mezi výpověďmi aktérů můžeme často vidět, že si utvořili určitou představu přírody, ve které se cítí nejlépe, a hledají pak její aspekty ve městech či na jiných místech, která s touto představou nekorelují. Těmito aspekty jsou vlastnosti přírodě obvykle přisuzované (divokost, nespoutanost, síla) nebo její jednotlivé součásti (jež jsou přírodou samotnou – například strom). Pro Břízu je například důležité hledat ve městě divokost a nespoutanost:

„Ale co považuju za přírodu je třeba strom, nebo nějaký trávník, nejen pár semínek tý trávy, ale třeba tady ten prostor už беру jako přírodu. Tady ten strom vnímám, že už je to taky příroda, že na něm, že už si žije vlastním životem, není moc vlivů, který by dokázalo ovlivnit ten jeho růst, takže cítíš tu jeho sílu“. (Bříza)

Dalším aspektem přinášejícím pocit přírody ve městě jsou stromy. Ve stromech vidí mnozí aktéři manifestovanou přírodu, se kterou mohou komunikovat – stromy objímají, dotýkají se jich, nalaďují se na ně. Rostou všude kolem, i ve městě je najdeme, a tak mohou být dobrým prostředkem, jak se na větší celek přírody naladit.

„A já vlastně dneska taky bydlím ve městě, a tady jsou stromy, a já hrozně potřebuju ty stromy. I miluju les, to je jasný, ale že pro mě je ta příroda i ty stromy ve městě.“ (Borovice)

Cítit se ve městě jako v přírodě chápou někteří aktéři jako schopnost umět se správně na přírodu naladit. Pokud přírodu ve městě necítíme, není problém město, ale my sami. „Naladění“ je součástí druidské interakce s přírodou, o které pojednávám v další kapitole.

„Všechno je přírodní, všechno je propojené. Spíš záleží na tobě samém, jak jseš ty propojená s krajinou, ve které žiješ a kolik věcí okolo sebe potřebuješ mít, aby ses cítila dobře. A na uvědomění si...“ (Dub)

Vnímání přírody ve městě je tedy silně individuální, jedinečné, odvislé od percepce každého z aktérů.

3.1.4 VNITŘNÍ PŘÍRODA

Mnoho druidů si tvoří vnitřní přírodu - tzv. posvátný háj. Tomuto háji se říká nemeton. Může mít podobu kamenného kruhu, háje, chrámu. Podle Restall Orr (2004: 76) je to: „...posvátný přístav jednotlivce. Je to ono místo, kam chodíme, když chceme nechat svět být, kde je snazší cítit se v bezpečí a svobodní, dýchat krásu země“. Toto místo může

existovat reálně ve fyzické podobě nebo si toto místo může aktér utvořit ve své hlavě. Posvátný háj utvořený v hlavě nazývám vnitřní přírodou. Toto imaginární místo může být buď zcela smyšlené nebo to může být představa reálného místa. Aktéři na něj chodí ve své meditaci a dělají tam svou vnitřní magickou práci. Bříza s Bukem tam chodí pravidelně, a tato příroda jim je rovnocenná s tou „venkovní“. Přírodu mají tak vždy u sebe, i když se třeba prochází zrovna po obchodním domě.

„Pak máš ale i přírodu, kterou máš sám v sobě, když se člověk ponoří sám do sebe, tak dokonce tu přírodu, ten háj si může ve své hlavě vytvořit, a může odtamtud podnikat aj své cesty. To je vlastně příroda taky.“ (Buk)

Vnitřní příroda se nachází na pomezí mezi oběma ontologiemi. Je sice non-lokalizovaná, aktéři si mohou představit jakékoliv místo, ale obvykle toto místo splňuje atributy ideální přírody (divoké a nespoutané zeleně). Tato příroda je oduševnělá a často ve vnitřním posvátném háji komunikují s bytostmi. Jednotlivé ontologie se tedy skutečně proplétají, jejich hranice nejsou pevné.

3.2 INTERAKCE S PŘÍRODOU

Díky tomu, že příroda obsahuje duševní složku, která jí umožňuje jednat, mohou s ní aktéři navázat oboustrannou interakci. Interagovat s přírodou mohou rozličnými způsoby. Navazují s ní přímou komunikaci, vytvářejí strategie, jak být přírodě blíží a být v ní častěji. Dělalí rituály, které přírodu oslavují. Těmito způsoby si budují s přírodou vztah. V této kapitole ukazují, co má tento přístup společné s šamanistickými praktikami.

3.2.1 KOMUNIKACE

Borovice má ze všeho nejraději stromy. Ty jsou pro ni stejně jako lidé živé bytosti s duší. Je zastánkyní toho, že její tělo je její rozhodnutí, a stejně tak se snaží přistupovat i ke stromům. Ty mají stejné právo o sobě rozhodovat jako lidé. Aby s ním mohla navázat komunikaci, musí chtít i strom.

„A když jdu ke stromu, tak ho vždycky nejdřív v duchu pozdravím a uctím, poděkuju mu za to, že tady je, prožiju si to, že oceňuju, že tady je, ocením ho prostě, poděkuju mu. A zeptám se ho, nebo naladím se na to, jestli má chuť se se mnou obejmout, jestli má chuť být se mnou v nějakým těsnějším kontaktu nebo jestli má chuť si se mnou o něčem povídat a když cejtím takovou příjemnou vlnu, příjemná vlna je pro mě to, že je to ono.“ (Borovice)

Následně strom obejmě nebo k němu přitiskne čelo. Během toho si spolu vyměňují informace a energie. Stejně jako zdraví stromy a ptá se, zda s ní chtějí komunikovat, tak vstupuje i do samotného lesa. Při vstupu se nejdříve zastaví, naladí a zeptá se, zda může vstoupit. Pokud se jí dostane kladné odpovědi v podobě příjemné vlny, tak pokračuje v cestě do lesa. Takové vstupování do lesa má pro ni velké benefity. Nejenom, že cítí hlubší a intenzivnější spojení s lesem, ale děje se jí například to, že na ní jdou méně komáři. Jednou se jí dokonce stalo, že jí při otázce, zda může vstoupit, projela nepříjemná vlna. Bylo jí jasné, že je to negativní odpověď a do lesa nešla. Později se dozvěděla, že v lese v tu dobu běhali divočáci. Les jí tak ochránil před vznikajícím nebezpečím.

Výše uvedený příklad je ukázkou toho, jak aktéři komunikují s přírodou a budují s ní vztah. Navázat aktérům s přírodou kontakt umožňuje živá substance přírody neboli duše. Ta je vnímaná jako příjemce a zároveň jako vysílatel. Příroda jedná a je tak aktérem ve složitých sítích-aktérů. To umožňuje nejenom navázat kontakt, ale komunikovat s přírodou (komunikace je vnímaná jako oboustranná) a tím s ní budovat vztah. Vědomě s přírodou

buduje vztah Dub:

„Tak určitě jsem v krajině rád, protože je to pro mě jako návrat domů, k rodině. Je to místo, prostor, se kterým chci mít vztah, prožívat s ním život, být s ním v kontaktu.“ (Dub)

Dub mluví o přírodě jako o někom, s kým má vztah. Dává mu stejné emoce, jako když je s člověkem. Dokonce více buduje vztah s přírodou než s lidmi. Příroda od něj nic nevyžaduje a on nevyžaduje nic od ní: *„můžete spolu prostě být, procházet se, a nikdo nikomu není nic dlužnej“.*

Vztah s přírodou se zakládá na interakci a vzájemné komunikaci. Kontakt nabývá mnoho rozličných podob, které se liší dle aktérové ontologie přírody a celkového přístupu v druidství. Níže uvedu několik příkladů komunikace aktérů s přírodou.

Buk neslyší hlasy, nevidí přírodní duchy, ale komunikuje s přírodou tak, že **přijímá signály**, které k němu přichází:

„To se dostáváme k tomu, že má komunikace není, že bych viděl, ale soucítím, to, co ke mně přichází, tak to já přijímám. Takže v tomto smyslu komunikuju s přírodou. A vesměs komunikování pro mě je aj ten zpěv, aj meditace, bubnování, to je komunikace s těma božstvy. Svým způsobem chodíme po těle matky země.“ (Buk)

Javor komunikuje s přírodou prostřednictvím svého **myšlení**. Při svých vycházkách do přírody velmi rád přemýšlí o různých věcech – druidských i nedruidských, často se mu prostřednictvím přírody dostane objevné myšlenky, nápadu, vnuknutí.

„Já komunikuju, ale asi tím způsobem, že mě napadne nějaká myšlenka.“ (Javor)

Dalším způsobem je **naslouchání**. Dub chodí do přírody s tím, že se zastaví, zahodí myšlenky a naslouchá jí všemi smysly. Je spíše pozorovatel, dotyk pro něj není důležitý, takže stromy neobjímá.

„Pokud chce člověk krajinu poznat, tak je třeba utiшит mysl a naslouchat, jazykem, dotekem, ušima, čichem, protože díky tomu může člověk poznat, jak krajina chutná, jaký má nádech, jak moc je vlhká, v jakým je zrovna v cyklu v rámci období.“ (Dub)

Pro Lípu jsou zase důležité hlavně **dotyky**: *„A jsem úchyl na dotyky, já se potřebuju těch věcí dotýkat. Takže šahám jakou maj kůru ty stromy...“.*

Budování vztahu s přírodou je ještě uskutečňováno prostřednictvím **děkování a omlouvání**. Aktéři děkují za to, že tu příroda je, přináší jí zdroje (potravu), ze které jsou živi. Omlouvají se za to, jak se k ní člověk chová, co vše jí způsobil svým negativním zásahem. Tyto strategie využívají aktéři na dennodenní bázi při svých toulkách přírodou, ale i kdykoliv se podívají na nebe, snědí jídlo atp. Je ale také velmi užívaná kolektivně při

rituálech. Bříza o jednom takovém vypráví:

„...jsme se sešli v potní chýši a komunikovali jsme s Matkou Zemí...v jedny části jsme se omlouvali, jak se chováme, potom v dalším kole bylo, že jí mockrát děkujeme za její dary, a to mi přišlo takový hodně hezký.“ (Bříza)

Děkování přírodě se může dít i prostřednictvím kladení **obětí**. Oběť je akt odevzdání něčeho cenného přírodě, božstvu. Aktéři rozlišují oběť na vnitřní, tou může být prosté „díky“ nebo napsaná báseň, zazpívaná písnička, a vnější, tradičně nějaký alkohol (nejčastěji medovina) nebo jídlo (třeba upečený koláč). Tyto obětiny se odevzdají přírodě a zůstanou tam (oproti některým jiným spirituálním či náboženským směrům). Lípa velmi ráda dává upečené oběti:

„Upeču nějaký věci, který pak využiju jako dary a tak, potom je snesu do lesa kudy chodím, děkuju, že tam chodím, že tam jsou milí...že je to milej les.“ (Lípa)

Jedle se velmi zamýšlí nad ekologičností obětí. Skvělé jsou obětiny, které mohou zvířata přímo sníst – suchý chleba, semínka atp.

„...pokud dávám nějaký obětiny venku, tak je dávám tak, aby byly ekologický, takže úplně rozložitelný, a to včetně vázání stužek na stromy, aby to nebylo obarvený, aby to bylo přírodní, aby to tam mohlo být. A samozřejmě neobětuju třeba čokoládu, protože není vhodná pro zvířata, takže pokud něco takhle nosím, tak je to třeba chleba, kterej už ale je fajn, aby byl suchej, aby ho ta zvířata mohla sníst, aby nebyl úplně čerstvej, nebo nějaký semínka nebo alkohol.“ (Jedle)

Těmito způsoby aktéři aktivně budují vztah s přírodou. Příroda se tak stává partnerem, kamarádem, důvěrníkem. To vytváří **úctu a respekt**, na jehož základě chtějí přírodu chránit. Navíc je to trochu jako smyčka pozitivní zpětné vazby (positive feedback loop) – aktér chodí do lesa, komunikuje, čímž si vytváří vztah, který vytváří další komunikaci a touhu jít do lesa. Osobní vztah s přírodou popisuje Borovice:

„A samozřejmě, když člověk tohle prožívá tak ho to vede, tak to má nějaký jiný důsledek, že začneš mít nějaký osobní vztah s tou přírodou a že jí vlastně začneš na nějaký rovině jako ctít, uctívat, ale ne ve smyslu, že je to třeba něco víc než my, spíš ve smyslu, jakože tam vnímám tu hodnotu a krásu tý přírody.“ (Borovice)

3.2.2 KONTAKT

Navázání vztahu s přírodou prostřednictvím komunikace aktéry velmi často vede k tomu, že s ní chtějí být více v kontaktu. To se uskutečňuje mnohými strategiemi. Níže uvádím některé z nich:

První z nich je samotné **druidství**, kteří někteří vnímají jako způsob, jak být víc v kontaktu, napojen na přírodu. Takto to vnímá třeba Smrk:

„Ted' mě na tom láká, je pro mě důležitý na tom, že to poskytuje nějaký prostor, jak se spojit se sebou a přírodou a s tím, co je ted'.“ (Smrk)

Další strategií je **přestěhování** blíž k přírodě (ve smyslu zeleně). Několik aktérů se poté, co se začali věnovat druidství, přestěhovalo na venkov nebo si pořídili chatu. Samozřejmě u některých byl proces i opačný – měli blízko k přírodě, a tento prohlubující vztah byl podnětem pro druidství. Jedle to má takto:

„Výzkumník: Na vesnici jste se přestěhovali kvůli druidství?“

Jedle: Určitě jo, no. Já teda ale už odmalička, pocházím z Liberce, z města, ale bydleli jsme na okraji. Takže já odmalička fakt přírodu miluju, je to tam kombinace hor a potom třeba i pískovcových skal v Českém ráji a Kokořínsku. Takže mě to ven táhlo vždycky, navíc moje rodiče, oba dva, byli hodně velcí milovníci přírody, takže pro mě to byl jenom takovej přirozenej další krok se takhle odstěhovat někam úplně mimo, tvořit permakulturní zahradu...“ (Jedle)

Ti, co zůstali ve městě, tak museli vyvíjet jiné strategie. Jednou takovou jsou časté **výlety** mimo město do přírody (zeleně). Někteří dokonce putují několik dní s krosnou na zádech. Bříza se začala věnovat zároveň s druidstvím také chození na vandry:

„Na vandry jsem začala chodit právě proto, abych se víc spojila s tou přírodou. Abych tam pobyla víc hodin, než jsem byla zvyklá s rodinou.“ (Bříza)

Lípa bydlí v Praze. Aby si vynahradila svůj městský život, chodí domů z práce lesem. Snaží se být v přírodě co nejvíce.

„Chodím třeba z práce domů pěšky hrozně dlouho. Takže jdu třeba dva, tři kiláky pěšky, většinu toho projdu lesem nebo lesoparkem, že tam toho potřebuju narvat prostě nejvíc, aby mi to nechybělo.“ (Lípa)

Poslední strategií je **přinášení si přírody domů**. Mnoho aktérů si pěstuje doma květiny nebo na balkoně zeleninu. Lípa si nosí kousky přírody, jako třeba šišky, listy, kameny, domů na svůj oltář.

„...připravím ten svůj rituál, snesu si ty věci, který potřebuju, kusy přírody si natahám domů...“ (Lípa)

3.2.3 DRUIDSTVÍ JAKO ŠAMANISMUS

Buk vnímá sám sebe jako druida, který působí v oblasti západních Čech, v kraji, ve kterém se narodil a dodnes žije. Chodí po okolních kopcích, loukách a lesích, a buduje sám nebo se svými zdejšími přáteli kamenné kruhy a jiné stavby, které pak slouží jako místo pro rituály. Na jedno takové místo mě zavedl. Nazývá ho Dračí koruna. Je to kruh z menších kamenů postavený na vrcholku kopce v lese, uprostřed je z kamenů poskládaný symbol, který slouží zároveň jako oltář. Na toto místo přišel před sedmi lety, když se procházel po okolí a hledal nové místo pro rituál.

„Jsem si sedl k těmhle stromům, tady nebylo nic, bylo to zaházený, tak jsem začal bubnovat, začal se napojovat a přišlo mi, tak tady vytvořím místečko, a dokonce aj přišel název Dračí koruna.“ (Buk)

Nevěděl, proč mu přišel zrovna tenhle zvláštní název. To se dozvěděl až záhy, když šel na vrcholek z druhé strany a kopec mu nápadně připomínal spícího draka, jeho ocas se linul v zatačkách až dolů. Korunou je pak samotný kamenný kruh, jenž ho zdobí.

V tomto případě Buk navazuje komunikaci s přírodou prostřednictvím bubnu. Je to velmi častá technika vycházející z šamanských tradic, kdy se pomocí rytmického bubnování navazuje změněný stav vědomí a jedinec je schopen cestovat mezi světy (Harner, 1990). Častým insiderským vysvětlením toho, jak tato technika funguje, je, že buben je oduševnělá živá bytost, která šamanovi v cestování pomáhá. Vivieros de Castro (2004: 466-468) mluví o šamanech jako o „transpecifických bytostech“, jež překračují ontologické hranice několika světů. V tomto případě světa lidí a světa přírody. Dub popisuje roli druida jako toho, co stojí mezi světy:

„Druid jako takovej stojí mezi třemi světy, světem přírody, světem lidí a světem bohů. A druid vytváří mezi těmahle třema soulad.“ (Dub)

Toto překračování jim umožňuje právě druidská ontologie přírody, která chápe svět jako jeden celek – bezhraniční a non-lokální. Pro aktéry jsou hranice mezi světy, jednotlivými ontologiemi, mnohem tenčí, nebo dokonce neexistují vůbec. Tak mohou aktéři komunikovat s kamenem nebo stromem téměř úplně stejně jako s člověkem.

Jak už jsem uvedla v teoretické části, druidství je často popisováno jako šamanismus

Evropy či britský šamanismus. Mnoho aktérů mého výzkumu šamanismus uvedlo jako jednu z položek toho, co v rámci druidství dělají. Aktéři se snaží aktivně navazovat s přírodou vztah a komunikovat s ní. Kladou jí otázky, prosí jí o pomoc, omlouvají se a děkují. Borovice si vyměňuje s přírodou informace, zprávy a energie:

„Ale když to dělám, tak vím, že to spojení je takový intenzivní, hlubší a že opravdu si můžeme vyměnit nějaký informace nebo já nevím energie, něco tam chodí furt. A často se i něco opravdu zajímavýho ve mně odehraje a posune.“ (Borovice)

Tahle výpověď nám ukazuje, že komunikaci (nebo vztah) aktéři doopravdy cítí jako oboustrannou. Příroda (v tomhle případě strom) působí v roli aktéra, který může Borovici něco hodnotného předat.

3.2.4 RITUÁL JAKO NÁSTROJ KOMUNIKACE

Dalším způsobem, jak aktéři komunikují s přírodou, je rituál. Ten můžeme nahlížet jako nástroj, který aktérům v komunikaci pomáhá. Nejčastěji aktéři provozují rituály tzv. kola roku, což je osm svátků oslavujících proměny přírody. Jsou jimi jarní a podzimní rovnodennost, letní a zimní slunovrat, a pak čtyři svátky, které se nacházejí mezi nimi a pocházejí z keltské tradice – Beltain, Lughnasadh, Samhain, Imbolc (Anczyk, 2014: 171). Kolo roku se slaví napříč celým pohanským spektrem v různých obměnách. Výše uvedená podoba pochází z anglosaských zemí a je typická pro Wiccu a současné druidství (Anczyk, 2014: 171). Další rituály se mohou konat o úplnicích, novolunní, nebo úplně mimo významné dny, dle individuálních potřeb aktérů.

Dle Tambiach (1979: 119) je rituál „...kulturně konstruovaný systém symbolické komunikace. Je tvořen strukturovanými a uspořádanými sledy slov a činů, často vyjadřovanými více prostředky, jejichž obsah a uspořádání se vyznačují různým stupněm formálnosti (konvencionálnosti), stereotypů (strnulosti), kondenzace (syntézy) a refundace (opakování)“. Ovšem odborných definic tohoto pojmu je velké množství, stanovit jednu, která by seděla na rituály všech kultur není snadné. I pro samotné aktéry může mít rituál mnoho různých podob.

Pro někoho je to meditace, pro jiného je to obřad s ceremoniálními prvky. Někomu stačí se jen v tichosti zastavit a naladit se na přírodu, někdo k tomu potřebuje důkladnou přípravu, pomůcky a přednesený rituální text. Není to o tom, že by každý z aktérů dělal rituál jiným způsobem (i když to zajisté také), ale spíše o tom, že pro každého je tento

pojem naplněn jiným významem, stejně jako pojem příroda.

Například Lípa používá pojem rituál v různých významech. Pro ni je obřad jak meditace, tak ceremoniální rituál dle struktury OBODu, přesně tak, jak se jej učila ve výcviku:

„Tak vlastně si dělám nějaký jako svůj rituál. Ať je to jenom to, že si prostě sednu a hodinu píšu, co mi minulý období přineslo a v čem to nový období by mohlo být jiné a co bych prostě chtěla. Nebo třeba to, že si udělám individuální rituál podle OBODu, přečtu si ten sešit a dělám to podle toho.“ (Lípa)

Součástí rituálu, který má ceremoniální charakter, bývá vytyčení prostoru – utvořením magického kruhu nebo uctění prostřednictvím tzv. posvátného háje (ten jsem popsala v části o vnitřní přírodě) (Bonewits, 2006: 223-251). Jedle to vnímá takto:

„Chodím tam opravdu s respektem k těm bytostem, který tam jsou, proto třeba nevytvářím ani magický kruh, protože mi to prostě přijde hrozně neuctivý. Protože je to jako přijít k někomu do obýváku, vyhodit ho odsud a pak si v prostředku rituálu říct, že třeba některý ty bytosti chci zpátky, tak já to takhle nedělám. Pokud něco takového vytvářím, tak je to posvátný háj, je to takový jako jenom uctění toho prostoru, než nějaký vytyčování se a vymezování se...“ (Jedle)

Cílem rituálu je pro ni komunikace s přírodou a jejími bytostmi a budování vztahu s nimi, proto se k nim snaží přistupovat s úctou a pokorou. Magický kruh tedy nedělá.

3.2.5 MÍSTO KOMUNIKACE

Důležitým aspektem rituálu je jeho místo. Rozhodnou-li se aktéři udělat rituál, není vůbec samozřejmé, že se bude konat venku. Výběr místa závisí na mnohých faktorech – od zcela praktických po faktory individuální, které se zakládají na pocitech. Přesto ale většina volí rituál venku na hezkém místě v přírodě. Dokážou se totiž **venku** na přírodu lépe naladit. Borovice dokonce cítí, že jí v tom sama příroda pomáhá:

„No, když jsem venku, tak tam mám velkou tu podporu té přítomný přírody, to je pro mě velká podpora a inspirace v tu chvíli. Takže asi ve spoustě věcech můžu jít jako dál, můžu se víc opřít o nějaký věci...“ (Borovice)

Jedle dělá také raději rituály venku, ale při výběru místa se rozhoduje primárně podle toho, co je to za rituál. Oslavy kola roku, které oslavují přírodu, raději dělá venku. Ale zato šamanskou praxi a některé meditace raději dělá doma, protože je tam větší klid a může se

lépe soustředit na zvolený záměr. To ale sebou nese nutnost očisty prostoru, protože uvnitř žije svůj běžný život, který může prostor znečistit. Venku nic takového potřeba není.

„Když je to rituál tak ho dělám ráda venku, protože mi to dává takhle smysl. Protože druidství je o spojení s přírodou, takže dělat ho doma mi moc smysl nedává, pokud to není zrovna dobrý v tom, že se potřebuješ soustředit na záměr, tak je jednodušší být doma, protože tě venku může spousta věcí vyrušit, ale zase oslavy kola roku mi vevnitř smysl nedávaj.“ (Jedle)

Stejně tak Javorovi přinášejí rituály venku v přírodě velký benefit oproti rituálům vevnitř:

„Venku je to víc s uvědoměním si, že člověk je součástí přírody. Zejména pokud to jsou rituály, které jsou v zimě nebo na podzim. Protože pokud je to počasí špatné...jednou si pamatuju rituál, že hodně přšelo. A to je hodně jiné, než když to člověk dělá doma. Ne že by doma nemohl dělat, to je v pořádku, že se to tak děje. Ale zároveň venku když jsou hvězdy, tak to vypadá mnohem líp.“ (Javor)

Doma to zkrátka dělat můžou, ale mnohem lepší je to v přírodě. Člověk se prý líp na přírodu naladí a je to estetičtější. Navíc si tam může udělat oheň, být vystaven všem živlům, což doma možné není. Ve výpovědích můžeme sledovat tendenci aktérů se při hledání místa pro komunikaci nebo rituál přiklánět k ontologii přírody jakožto zeleně. Aktéři rozlišují místa člověkem upravená a místa nedotčená, která jsou pro rituál preferovanější. Ne všichni aktéři to ale takto vnímají:

„To je zas takový to příroda vs kultura, takový píčoviny, buď prostě napojená jseš nebo nejseš. Jestli máš deset centimetrů nebo padesát centimetrů kamene, nebo betonu, kterej je taky teda z písku, a z cementu, kterej je taky z toho, tak jako...je to úplně jedno.“ (Smrk)

Pro Modřína je také snazší se naladit na přírodu a komunikovat s ní venku. Ale není to podle něj nezbytně nutné. Pokud se člověk umí naladit, tak je jedno, kde se nachází.

„Je to podobný jako když některý lidi využívají nějaký substance k tomu, aby se dostali do nějakých změněnejch stavu vědomí, ale když už se to naučej, tak to nepotřebujou.“ (Modřín)

Lípě se nejlépe praktikuje venku v přírodě, ale ještě lépe se jí praktikovalo, když byla ve Skotsku, které je kolébkou celého druidství. Mohla se naladit přímo na energii země, která je ve Skotsku prý úplně jiná než v Čechách.

„Nejlíp mi tohle všechno praktikování a tohle všechno jde, když jsem venku, jde mi to

mnohem líp, než když jsem doma, tady v Praze, v bytě. Jo, samozřejmě, samozřejmě to jako člověk vlastně zvládne, ale jde mi to líp, když jsem tam. Vlastně mi to úplně nejvíc, nejlíp šlo v tom Skotsku, protože tam jsem cejtila, že tam i ta energie té země je úplně jiná.“
(Lípa)

Historie a s ní spojená **energie místa** je také důležitým faktorem pro výběr místa pro rituál. Aktéři často vybírají místa, na kterých se nacházelo v minulosti pohansky významné místo. ČPS před lety dokonce vytvořila mapu pohanských veřejných míst, kterou průběžně aktualizuje.¹⁶ Jsou tam pohanská hradiště, menhiry, kamenné kruhy, kopce atd. Taková místa prý disponují určitou specifickou energií, která může ovlivnit průběh celého rituálu. Místo se tak stává aktérem, který jedná a může ledasco aktérům přinést.

„...ty místa, které si vybíráme pro rituály, tak mají nějakou svoji specifickou energii, takže nám tam můžou přinést něco dalšího...“ (Jedle)

Vrba například zmiňuje keltská hradiště – Pišťák, Závist. Často to jsou místa, která v minulosti aktéři navštívili v rámci skupinového rituálu organizovaném ČPS a nyní se tam sami nebo ve své menší skupince vracují.

„No a pak pokud jsme s přáteli, tak často třeba chodíme na místa, která nějakým způsobem jsou třeba zajímavá z hlediska historického u nás, třeba jako stará keltská hradiště, na Zbraslavi, na Závisti, nebo v Řevnicích na Pišťáku, to jsou taková všeobecně známá místa, kde se...takže tam má člověk pocit, že je s tou historií, tady té spirituality, více propojený. Tam taky moc rádi děláme rituály.“ (Vrba)

Rituální místo si aktéry může dokonce samo zavolat. K Dubovi promlouvá sama krajina skrze vize o tom, kde je nejlepší rituál udělat:

„Takže tam v lesích, podle toho, jaký rituál potřebuju udělat a jak to cítím. Většinou, když mám nějaký záměr a mám jít dělat nějaký rituál, tak se mi objeví vize, nebo krajina ke mě promluví, kde je nejvhodnější to udělat a kam mám jít. S tím, že to není řešené logicky, ale transcendentně, emočně.“ (Dub)

Bříza taky ráda jezdí dělat rituál na keltské hradiště Pišťák. Ze začátku tam jezdila jako pasivní účastnice rituálů, později je tam začala sama pořádat. Dle jejích slov jí tohle historicky významné místo učarovalo.

„To místo si pamatuje, má nějakou zkušenost a oblíbilo si i ty lidi. My bysme si tohohle vůbec ani nevšimli, nevím, kdy se v Čechách tady objevilo pohanství a navštěvování těchto míst, ale myslím, že to místo nás samo zavolalo. Ano, takže si myslím,

---

¹⁶ Pohanský on-line magazín Kolovrat, 2021 [online]. [cit. 15. 7. 2021]. Dostupné z: <https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/mapa-pohanskych-verejnych-mist/>

že nás tam lákají duchové místa a zároveň i předkové. Že už tam kdysi jako pořádali ty rituály.“ (Bříza)

V percepci aktérů je volá samo místo, aby tam udělali svůj rituál. Místo je tak aktérem, který může zahájit komunikaci, která je non-lokální, jelikož aktéři v tu dobu nemusí vůbec na daném místě být.

Výběr záleží také na **individuálním pocitu** nebo už předtím vybudovaném **vztahu** s místem. Jsou to často místa, která se nacházejí v krajině, kde aktéři vyrůstali, místa, ke kterým je poji nějaký pro ně subjektivně důležitý zážitek. Pro Duba je to jeho rodný sever:

„Nejvíce praktikuji u nás v lesích na severu Čech, protože to tam mám rád, a je to krajina, ve které jsem se narodil, a kde jsem spojený s tou horninou a řekami, které mě viděly vyrůstat a já viděl vyrůstat je.“ (Dub)

V této citaci můžeme vidět, že Dub má s krajinou na severu Čech, kde se narodil a vyrůstal, silný vztah. Krajina je zde oduševnělá a má schopnost aktérství.

Pro Smrka je hlavní, aby se mu místo, kde dělá rituál, líbilo a bylo mu tam příjemně:

„A hlavně se ti to musí líbit, musíš se tam cítit příjemně, musíš vidět, že to místo je ti sympatický tím, co ze sebe vyzařuje.“ (Smrk)

Smrk měl dlouho rituální místo u své rodné vesnice na Moravě, odkud pochází. Byl to kopec, na jehož vrchol chodil dělat rituály se svým kamarádem ze školy. Nyní žádné trvalé rituální místo nemá, ale přál by si mít jedno takové v místě, kde jednou zakotví se svou ženou.

Aktéři, kteří bydlí v domě se zahradou, si vybuchovali rituální místo na zahradě. Jiní, co mají chatu, tak jej mají hned u ní nebo v její blízkosti. O takové místo se tak pravidelně starají a budují si k němu vztah.

Posledním faktorem pro výběr místa jsou jeho **fyzické dispozice**. Aktéři se shodují na tom, že to musí být místo, kde nejsou lidi, musí se tam dát rozdělát oheň, je to u vody a dá se tam popřípadě i přespat.

„Není to úplně v dosahu lidí, to znamená že nemáš vedle sebe chatu 300 metrů, což znamená, že to není v zahrádkářské kolonii. Není to asi úplně ani v parku, ale prostě jsme zvyklí na luxus Česka, že hodně věcí je veřejných a můžeš si chodit pořád, kde chceš. Venku, možná někde na hranici lesa, u lesa, jako není to v lese...a není to v bezprostřední blízkosti sídel a může tam u toho být nějaká voda, stojatá nebo tekoucí, to je asi jedno. A musí se tam dát udělat oheň. Nesmí to být na nějaké úplně pláni. Nesmí tam hodně fučet, nesmí tam být líheň...“ (Smrk)

Výběr místa pro rituál je pro mnohé aktéry velmi důležitý a věnují se mu i několik týdnů. Nicméně jak říká Smrk:

„Samozřejmě, že můžeš udělat rituál u popelnic, úplně v pohodě to bude fungovat nějak jako taky, žejo. Nebudeš mít meč nebo hůlku, tak vezmeš křidu a načmáráš to na asfalt, taky to nějak půjde. A můžeš mít jako takový postapo steampunk pohanství.“ (Smrk)

3.3 ČLOVĚK V PŘÍRODĚ

Aktéři si tedy prostřednictvím komunikace budují s přírodou vztah. V rámci tohoto vztahu mohou zastávat k přírodě různé role – člověka závislého na přírodě, člověka chránícího přírodu. Mimo to stojí role člověka konzumujícího přírodu, která je od předchozích dvou oddělena, jelikož takový člověk dle aktérů s přírodou vztah nemá. Tyto tři role jsou fluidní, člověk může zastávat více rolí najednou nebo v průběhu života tyto role různě měnit. Jelikož je vztah s přírodou oboustranný, tak se role mohou měnit v závislosti na tom, jak se mění v průběhu času sama příroda. V této kapitole popíšu první dvě role, ochraně přírody se věnuji v kapitole následující.

3.3.1 ČLOVĚK ZÁVISLÝ

V očích aktérů je člověk na přírodě přímo závislý, ačkoliv dnešní člověk si to málokdy uvědomuje. Podle Buka byl vztah k přírodě pro tehdejší druidy samozřejmý, jelikož zkrátka neměli jinou možnost. Staří Keltové dle něj byli zemědělským národem, museli tedy vědět, kdy mají zasít, kdy mají sklídit, co mají dělat v průběhu celého roku, aby se zvládli uživit. Museli pečlivě pozorovat počasí, aby dokázali předpovědět, kdy bude přšet, a dále s tím mohli pracovat. Pokud bylo špatné počasí, byla špatná úroda, a mohlo se tak stát, že nemají co jíst.

„...byli spjatí s tím rytmem zemědělských prací a s tou přírodou dohromady, a to je něco, co dnešní člověk už taky nemá, pokud zrovna není zemědělec...Oni byli na té přírodě přímo závislí.“ (Buk)

V dnešní době už člověk možná není závislý na přírodě v takové míře, ale přeci jen má příroda pro aktéry obrovskou hodnotu. Příroda vytváří prostředí, ve kterém se narodili, ve kterém žijí, a ve kterém zemřou. Člověk se tedy bez ní nemůže obejít. Příroda je aktérem ve složitých sítích-aktérů, kam patří i lidé. Pokud by ze sítí zmizela, fungující řád by se začal hroutit.

„Ona nám dává ten život, bez ní bychom nebyli. Vlastně i naše těla považuju, že vznikly z přírody a že ta příroda nám umožňuje tady žít, že nám dala život.“ (Borovice)

Právě proto, že je člověk na přírodě závislý, tak je dle aktérů její součástí. S přírodou by zahynuli i lidé. Člověk tak není pánem přírody, něčím, co je nad ní. Není ale ani něčím, co je pod ní, je zkrátka její součástí – je zasazený do prostředí jménem příroda, je závislý.

„My lidé nejsme páni tvorstva a všechno tady bylo stvořeno kvůli tomu, aby nám to posloužilo, ale že jsme jakousi integrální součástí toho celého světa a vše co nás obklopuje je rovnoucenou součástí. Že nejsme žádný lepší ani horší, jsme prostě jedni z mnoha.“
(Vrba)

Aktéři si připomínají, že kdykoliv může přijít nějaká nečekaná přírodní katastrofa, nebo prostě neobvykle velká zima, a člověk může ztratit ze dne na den střechu nad hlavou nebo nebude mít co jíst.

„Ty jseš totální závislá ať chceš nebo nechceš, může přijít obrovská zima a lidi budou v hajzlu.“ (Smrk)

Z uvědomění, že je člověk na přírodě závislý, vychází pro aktéry snaha přírodu chránit, protože není-li příroda, není ani člověk.

„Pokud si člověk uvědomí, že je na ní závislý, tak logicky by měla mít hodnotu a největší prioritu.“ (Smrk)

3.3.2 ČLOVĚK KONZUMUJÍCÍ

Podle aktérů je největší hrozbou pro přírodu sám člověk a to, co přírodě dělá. Přičemž člověk sám je jednak příčinou problémů, kterým příroda čelí, ale zároveň i problémem samotným. Jsou to zkrátka dvě strany jedné mince. Člověk konzumující je příčinou přírody, která je konzumovaná. Člověk se často domnívá, že příroda je bezedná a může z ní nekonečně čerpat. Lípa popisuje, co ji trápí:

„Vztah lidí k planetě, Matce Zemi, to, co s ní děláme...a možná asi to, jak někteří lidi maj pocit, že je bezedná, že všichni ty resources jsou tak bezedný, že s ní můžou všichni dělat nevyčerpatelné zdroje...A to, že vlastně je tady ta příroda proto, abychom z ní vytěžili, to mě vytáčí.“ (Lípa)

Bezednost a zneužívání přírody tematizuje také Javor. Někteří lidé, dle něj, zapomněli na to, že jsou součástí přírody, že je příroda prostředím, ve kterém žijí. Chovají se k ní, jako by tomu tak nebylo, jako by od ní byli odděleni:

„To je jako kdyby někdo bydlel v bytě, za který nemusí platit, nemá žádnou odpovědnost, a jen tak tam ničili jednu věc za druhou, protože je úplně jedno, co se s tím pak stane, že někdo bydlí třeba ve svém bytě, tak se k tomu chová úplně jinak. Ale já má pocit, že někteří lidi, místo toho, aby pochopili, že bydlí ve svém bytě, tak jako kdyby byly

takový vlastně jako, použijeme to, je nám to úplně jedno, vyhodíme to, je nám to úplně jedno, a tak.“ (Javor)

Lidský zásah do přírody vnímají aktéři jako dvojího typu – zásah, který je k přírodě šetrný nebo jí dokonce pomáhá, a zásah, který přírodě škodí, je příliš velký. O tomhle mluví Buk:

Takovej ten velkej zásah já nemám rád. Úplný přetváření, že nezůstane kámen na kameni, to nemám rád. Jo, takže spíš takový to citlivý jednání s tím. Když už něco potřebuju udělat, tak to udělat citlivě. A taky já říkám: Zeptali jste se skřítků? (Buk)

Poslední Bukova věta naznačuje, že chyba, kterou lidé dělají, je, že na přírodu nehledí, neberou jí jako aktéra. Nepokládají otázku, co jí to udělá, nekomunikují s ní, nemají s ní vztah. Bříza také vnímá člověka, jako někoho, kdo je schopný pomoci i ničení. Člověk dle ní disponuje obrovskou mocí přetvářet okolní prostředí, ale důsledky svých činů někdy nedomýšlí nebo jsou mu dokonce úplně jedno.

„Člověka vnímám, že je to jeden z faktorů, jeden z hybatelů, co prostě dokáže škodit a zároveň pomáhat přírodě, ale musí si člověk uvědomit, že, nesmí zneužívat své moci. Kvůli tomu, že chce postavit obchodák, nesmí pokácet nějaký přírodní park.“ (Bříza)

Nejvíce jsou samozřejmě vidět odpadky v lese, věci, které člověk dělá z lenosti či lhostejnosti. Buka taky mrzí vandalismus. Když už se nějakým hezkým způsobem příroda upraví, tak si toho mnoho lidí neváží a ničí to. Tohle se mu několikrát stalo i s jeho rituálním místem, ke kterému přišel a bylo zničené.

„Ale hlavně ta lidská lhostejnost. Lidi jdou do přírody, mají plný batohy jídla a všeho, táhnout to a nemůžou to vzít zpátky prázdný, vyhodit až se vrátí, oni to nechají v lese...To je jedna část. Další část je vandalismus.“ (Buk)

Takový člověk, člověk ničící, podle mnohých aktérů nezapadá do přírody, přestává být její součástí, protože s ní nemá vztah. Právě existence vztahu mezi přírodou a člověkem určuje, zda do přírody člověk patří. Dub o tom mluví takto:

„Myslím si, že lidi, kteří chtějí souznít s přírodou a patří do nich, tak do nich patří. V tu chvíli, kdy jsou schopní souznít s krajinou, tak do ní patří. A pak jsou lidi, kterým je příroda ukradená, tak do ní nepatří, protože nevybudovali žádný vztah.“ (Dub)

Podle této představy se pak dají rozdělit i lidské výtvořiny na ty, které do přírody zapadají, protože člověk, který je stvořil, měl snahu, aby s ní byly v souladu.

„Pokud ten obchodák nemá žádný přírodní archetypy, nemá snahu zapadnout do té krajiny, tak tam ten vztah není a nepotkává se to, do přírody nepatří.“ (Dub)

V dané výpovědi můžeme vidět, že aktérem se krom přírody stává i lidský výtvar, obchodník, který může či nemusí mít s přírodou oboustranný vztah. Je ale závislý na sítích-aktérů, do kterých patří i člověk.

Oproti tomu Modřín chápe člověka, který přírodu ovlivňuje, jako její součást. Rozdíl je pouze v tom, zda jedná v jejím souladu, ale ani nesoulad člověka od přírody nevyděluje. Člověka považuje za zvíře, které přirozeně musí ovlivňovat krajinu, protože v ní žije.

„Člověka taky považuju za nějaký zvíře, který je přítomný v té krajině, nějakým způsobem jí ovlivňuje, neberu to jako něco, co je apriorně špatnýho. Já vím, že spousta lidí, co dělají něco podobnýho co já, tak mají takovou tu dualitu, dichotomii člověk a příroda nebo pokrok a přirozenost nebo technologie a co já vím magie, ale já to tak nevnímám.“ (Modřín)

V jeho percepci je zvířecost společná lidem i zvířatům. Tento pohled je typický pro evropský multikulturalismus, ve kterém je tělesnost lidí a ne-lidí chápána jako stejná, to, co je odlišuje od sebe je jejich duševní stránka (oproti multinaturalismu). Podle Vivierose de Castra (1998: 478) to vytváří mnohost reprezentací, která jsou lokalizována v mysli (duši).

3.3.3 PŘÍRODA KONZUMOVANÁ

Příroda je tedy podle aktérů devastovaná důsledkem chování člověka, který přírodu konzumuje, a tedy do ní nepatří. Není její součástí a nemá s ní žádný vztah. Dle Latoura (2020: 87) je tohle důsledkem ontologie přírody jako planety, na kterou nahlíží lidé z dálky jako na „zdroj k vytěžení“. Podle něj tito lidé „v podstatě nevěří, že na Zemi existuje život, který dokáže trpět a reagovat“ (Latour, 2020: 87). Jako příčinu konzumace přírody tak někteří chápou samotné myšlení:

„Já si myslím, že je asi největší ekologický problém myšlení některých lidí, kteří nejsou schopni pochopit, že člověk je součástí přírody a myslí si, že oni jsou ti páni, a teďka devastují tu krajinu....A takhle to zničit, abychom se měli dobře, je sobecké.“ (Javor)

Takové myšlení lidí má podle mnohých aktérů příčinu v konzumním stylu života a kapitalismu. Modřín o tom mluví takto:

„Kapitalismus v té formě, jaký ho máme teďka, je ten zásadní problém. Protože pokavad' lidi v nějaký svojí původní divoký formě někde prostě, když bylo sto tisíc lidí na celý zeměkouli nebo milion lidí na celý zeměkouli, tak každej člověk měl prostě neomezený

množství přírody nebo zdrojů pro to, aby se svojí prací nějakým způsobem získal.“
(Modřín)

Dle něj byl člověk v minulosti závislý pouze na tom, co si sám ulovil, jaký přístřešek si sám postavil. Pokud mu něco chybělo, mohl poprosit sousedy a něco s nimi třeba směnit. Každý měl víceméně rovný přímý přístup ke všem zdrojům. Nyní je ale závislý na kapitalistickém systému a neustále žije ve strachu, že nevydělá dostatek peněz, aby měl kde bydlet a co jíst. Jinak si obživu sehnat nemůže. To vede k neustálé kumulaci finančních prostředků, ale i jiných, materiálních, protože člověk nikdy nemá dost. Dokud bude mít člověk strach z toho, že ho potkají existenciální problémy, nebude mít prostor se starat o něco jiného než o sebe. Podle Modřína by bylo nejlepší, aby některé základní věci jako bydlení, jídlo, byly automaticky zajištěny.

„Tak prostě by bylo jednodušší lidi přesvědčit že nemusíš vydělávat, řešit každou korunu, můžeš si dovolit snížit množství nějakých vydělaných peněz a obětovat tenhle nadbytek pro to, aby ta příroda byla udržitelná a přežila.“ (Modřín)

Myšlení lidí má podle některých taky druhou stranu mince. Člověk může chtít něco změnit, prospívat přírodě, ale z nevědomosti napáchá více škody než užitku. Člověk je zvíře a je přirozené, že upravuje své prostředí, aby v něm mohl žít. Je v pořádku, že využívá zdrojů, ale nesmí jich zneužívat. Prostředí musí upravovat citlivě a vědět, co si může dovolit:

„A nicméně bych řekl, že jedno z kritérií, jak zasahovat do přírody by mělo být, aby se nestalo, že třeba vykáčíme stromy a pak najednou tam dojde k sesuvu půdy třeba. Vůbec...špatný příklad je...na dálnici, nevím kolik, tam došlo k sesuvu půdy a ten svah se musel stabilizovat....“ (Javor)

Z takového lidského myšlení vzniká celá řada ohrožení, kterým příroda čelí. Podle Jetmarové (2012: 193) můžou být tyto ničivé dopady chování člověka v jiných indigenních kulturách identifikovány jako důsledek narušení harmonického řádu mezi přírodními bytostmi a člověkem. V Latourově logice by byla konzumovaná příroda aktérem, který má schopnost jednat a přimět aktéry k činnosti. Různí aktéři zmiňovali různé věci, ale nejvíce se jich dotýkalo to, s čím se dennodenně setkávali a mohli to vlastním přičiněním ovlivnit. Pro Borovici je to hlavně odpad:

„Odpad. Asi to jsou nějaký dvě věci, na který myslím až moc. A to je ten odpad a klima. Pak jsou tady různý možný těžby. A samozřejmě těch problémů je fakt strašně moc

jo, ale tady ty dvě jsou takový, že....možná ten odpad si řeším proto, protože to je něco co mám pocit, že já můžu něco dělat...“ (Borovice)

Buk vnímá jako problém lidskou lhostejnost. Oproti jiným ho pak netrápí samotná těžba uhlí, ale náhrada za něj. Té prý nebude tolik a nebude ekologická. Pracuje totiž celý život v uhelném dole, takže s tímhle problémem se setkává každý den.

„Plasty a lidská lhostejnost. A potom mě docela trápí náhrada za to uhlí. Je to jistá rána, ale lidi jsou závislí na energii, potřebujou nějaký druh energie, ale nejsem úplně přesvědčenej, že energie, který nabízejí alternativu za uhlí, budou stoprocentně ekologický natolik, aby mohly nahradit to uhlí a aby byly v míru těch energií, že se získá tolik...“ (Buk)

Smrk pochází ze zemědělské rodiny, takže nejvíce vnímá jako ohrožení pro přírodu záležitosti týkající se půdy – nedostatek vody v krajině, obhospodařování půdy.

„To, co mě nejvíce trápí je to, co je nejvíce vidět pro mě. A to je několik věcí. Jedna je problém vody v krajině, nešetrnej neudržitelnej způsob obhospodařování půdy jako zemědělsky, tzn. hlavně jakoby větší pluhy, víc chemie, větší výnosnost na hektar, já tomu trochu rozumím, protože jsem částečně ze zemědělské rodiny...“ (Smrk)

Modřín o tom také mluví. Popisuje to jako: *„Dlouhodobý trend znemožňování krajiny fungovat tak, aby se sama o sebe mohla starat a fungovat perpetuálně.“ (Modřín).*

Dle něj nejvíce půdě škodí monokulturní zemědělství a velký chemický zásahy. V český krajině vnímá jako problém nedostatek remízků. Následkem tohoto přístupu, který znemožňuje krajině se sama obnovovat, je například ztráta biodiverzity.

Lípa spojuje odpady a znečištění vody s dopadem, který to má na zvířata. Nejvíce jí trápí, že umírají a trpí:

„Jak se zachází se zvířata. Když vím, že ty oceány a tyhle vody, jsou hnusný a nějakýho bordelu od nás, a teď si představím, že ty lední medvědi chudáci nemají co jíst, protože je hrozný teplo, a tak, musej se hrozně přizpůsobovat všem, tak takovýhle prostě věci.“ (Lípa)

Bříza nad negativními dopady člověka na přírodu hodně přemýšlí, jelikož jsou předmětem její pracovní činnosti. Během rozhovoru mi je pomyslně rozdělila dle živlů – voda, oheň, země, vzduch: *„problémy co vnímám, se dají rozdělit podle živlů“.* Jako problém živlu vzduchu vnímá znečištěné ovzduší a vypouštění chemických látek z elektráren. Jako problém živlu ohně vnímá spalování fosilních paliv a světelné znečištění. Problém živlu vody jsou dle ní znečištěné řeky, moře, oceány, a sucho v krajině, kdy

následně dochází k povodním. Problémem živlu země jsou pak podle ní odpady mezi což zařazuje i plýtvání, které jí trápí ze všeho nejvíc.

Nejvíce se jí dotýká plýtvání potravin, zbytečné vyhazování věcí, nakupování nových věcí. Lidi by se podle ní měli předtím než něco nového koupí zamyslet nad tím, jestli věc nelze třeba opravit nebo použít k něčemu jinému. Zamyslet nad tím, zda člověk skutečně potřebuje tolik oblečení a dalších jiných věcí. Ze všeho nejvíc jí trápí plýtvání jídlem – když se v obchodech vyhazují potraviny, které se neprodaly (a člověk by je přitom mohl zachránit), nebo se doma vyhodí nesněžené jídlo, když třeba v Africe trpí hladu.

„Já bych asi nejvíc vyzdvihla slovíčko plýtvání. Mám pocit, že kolem sebe se nám nabízí spousta věcí, a člověk tím pádem nemá potřebu tolik přemýšlet, jestli to už doma má a při sebemenším pocitu, že mu něco chybí si koupí něco nového.“ (Bříza)

Konkrétních negativních dopadů chování člověka, kterým naše planeta čelí, je podle aktérů skutečně velké množství. Pro Vrba, která pracuje v oblasti ochrany životního prostředí, je to proto komplexní záležitost a nelze vyjmenovat některé.

„Nechce se mi, vím že není správné, vypichovat jeden problém. Když řekneme, že hodně, nejvíc se mluví o té klimatické změně, ale profesionálně, když mluvíme o udržitelném rozvoji, tak víme, že těch planetárních mezí je víc, že to není jenom klimatická změna, že máme celou řadu dalších problémů a fenoménů, které jsou minimálně stejně důležité, ale nemluví se o nich tolik, jako je třeba úbytek biodiverzity, nebo zavádění nějakých chemických látek do prostředí, o jejichž účincích nemáme příliš povědomí, a hospodaření s vodou a vůbec oceány atd. Já myslím, že pro mě je ten problém komplexní.“ (Vrba)

Aktérka Borovice nám pak nabízí na celou věc ještě úplně jiný pohled. Nesnaží se na hrozby, kterým příroda čelí, příliš zaměřovat, protože věří, že Matka Země je silná, dokonalá a zvládne to sama. Přírodu podporuje, problémy nepřehlíží, ale třeba když jí od neziskové organizace Greenpeace přijde odměnou za její podporu kalendář s obrázky zničené přírody, tak ho nevyvěsí. Chce si uchovat vnímání přírody jako té silné a krásné.

„Hm, hele...já se asi snažím na to nedívat touhle perspektivou, protože zase věřím to, a je to něco k čemu mě taky inspiruje sama ta příroda. Já nechci se dívat na Zemi nebo na přírodu jako na něco slabýho, co trpí, já ji chci vidět jako silnou, perfektní a dokonalou a neznamená to, že přehlížím ekologický problémy, vůbec ne, a třeba já jí fakt hodně uznávám, já jí mám ráda, myslím si, že je skvělá.“ (Borovice)

Důsledky ničivé konzumace přírody zde vystupují jako aktér. Významným způsobem se podílejí na dnešní podobě druidství. Pokud by ze sítě zmizely, narušil by se tím řád a síť by se rozpadla či přeměnila.

3.4 OCHRANA PŘÍRODY

Ochrana přírody je pro aktéry přirozeným důsledkem činů člověka konzumujícího, který přírodu ničí. Do sítě aktérů se tím přidala konzumovaná příroda a její důsledky, které jsou aktérem jednajícím, pobízejícím k činnostem ochrany přírody. Tato ochrana se děje prostřednictvím několika strategií: fyzických úkonů, které mají za cíl přírodě pomoci (například sběr odpadků, recyklace, šetření s vodou atd.), nebo pak přímým léčením přírody (prostřednictvím magických rituálů, harmonizace energií atd.). Konkrétní strategie se odvíjejí od ontologií přírody aktérů.

3.4.1 ČLOVĚK CHRÁNÍCÍ

Jelikož mají aktéři s přírodou vztah, aktivně o ní různými způsoby pečují a snaží se jí ochraňovat. Přičemž primárním důvodem často není příroda sama – tu někteří vnímají jako silnou entitu, která to zvládne bez nás – ale zachování lidského života na Zemi, jelikož je člověk na přírodě zcela závislý. Příroda tu může být bez člověka. Dokonce pokud by jí lidé zničili, tak se sama vzpamatuje. Člověk ale bez přírody nepřežije. Borovice o tom mluví takto:

„Jak někdo říká, že ekologie není o tom, aby se zachránila příroda, ale aby se spíš zachránili lidi v té přírodě. Když příroda bude mít velkej problém, tak se může stát, že to nepřežijem my.“ (Borovice)

Strategie ochrany přírody aktérů jsou velmi různorodé. Jejich podoba může být ovlivněna vzděláním, zaměstnáním, místem bydliště a celkovým životním stylem. Okruh ochrany, na který se aktéři zaměřují, odráží nejen jimi popisované ničivé dopady konzumace přírody, ale i možnosti uplatnění vlivu aktérů. Ti, kteří mají přírodovědné vzdělání a pracují v oblasti ochrany životního prostředí, mají jednak více znalostí a také větší možnosti něco pozitivně ovlivnit. To je případ Břízy a Vrby. Obě pracují v Praze v oblasti ochrany životního prostředí, k druidství se dostaly právě skrze svoji profesi. Ve své práci vidí velké možnosti, jak něco pozitivně ovlivnit. Bříza vypráví:

„A přišla jsem do trošku menší firmy, tam jsem viděla, že pomocí dotací, se tam uskutečňuje posun, lidi mění technologie, aby neškodili tolik té přírodě, aby nevypouštěli do ovzduší tolik emisí, a z toho jsem měla dobrý pocit. Že se mění skutečně nastavení těch

lidí, že chtějí něco změnit, ale ne vždycky na to mají finance, a naše firma právě dává finanční prostředky k této změně.“ (Bříza)

Vrba v rámci své práce přednáší o udržitelném rozvoji. Následující citace ukazuje, jakým způsobem se jí prolíná druidství s prací:

„Mě se to druidství prolíná s tou profesí. Já ho tak trochu mnohdy i vpašovávám do svých přednášek, třeba druidské triády, když třeba přednáším o udržitelném rozvoji aktuálně. Protože je to prostě součástí mě, tak asi to jinak nejde.“ (Vrba)

Lípa pracuje jako učitelka ve škole. S dětma se chodí učit do přírody a snaží se na ně působit, aby měly k přírodě úctu a chovaly se k ní hezky:

„I se vlastně v těch dětech skrze můj pohled na přírodu se to snažím v těch dětech vzbudit nebo podpořit ty, který to tam nemaj v rodině, tak tam, samozřejmě to nebudu lámat přes koleno, ale i sama sebe vzdělávám v oblasti vzdělávání venku Ted' dělám kurz Učíme se venku.“ (Lípa)

Někteří aktéři bydlí na vesnici v domě se zahradou. Tento životní styl jim umožňuje přistupovat k ochraně přírody odlišným způsobem. Věnují se permakultuře¹⁷ a pěstují si svou vlastní zeleninu. Jedle vypráví:

„...naše zahrada je permakulturní, takže nepoužíváme žádný umělý hnojiva, postřiky, nic takovýho, naopak se to snažíme dělat v souladu s přírodou, tak abychom třeba ani neryli, nezasahovali do půdy, spíš o ní jen pečovali. Takže to je permakultura. Ted'ka vlastně chceme, ted' podáváme stavební povolení na kořenovou čističku, tak takovýhle věci, no, solární panely. To, co můžu já udělat. Šetřit vodou, šetřit elektrinou, toho by bylo hrozně moc no.“ (Jedle)

Smrk se svou ženou sice bydlí v panelovém domě, ale mají vlastní zahradu. Tam se snaží fungovat co nejvíce ekologicky:

„Ale my máme svoji zahrádku, samozřejmě jakoby třídíme všechno dost poctivě, neplytváme s vodou, máme takový že, to zavedla žena u nás, ale já jsem s tím jako v pohodě, že když si umývám vlasy třeba, tak že voda neodtýká do umyvadla nebo do vany, pryč, ale odtýká do kýble, a když máme eko bio šampon, tak s ním jako můžem sekundárně zalít květiny nebo spláchnout. Takže vlastně my se zaměřujeme na to...my to děláme tak jako přirozeně, protože nám to přijde tak jako normální.“ (Smrk)

Snaží se používat výhradně eko produkty – drogerie, domácnost. Se ženou si dokonce některé produkty vyrábějí sami – například deodorant.

---

¹⁷ Permakultura je udržitelný přístup k zemědělství, přírodě, životnímu prostředí. Jeho cílem je trvalá udržitelnost a samoobnovitelnost zdrojů (Mollison, Holmgren, 1978).

„Žena byla na kurzu výroby přírodní kosmetiky, tak já si třeba vyrábím svůj vlastní deodorant z kamence a z esenciálních olejů a z vody. A žena si dělá ze sody. Takže tu drogerii no.“ (Smrk)

Akteři dále nejvíce zmiňovali recyklaci a sbírání odpadků. Berou to jako naprosté minimum toho, co lze pro ochranu přírody dělat. Jak jsem ukázala v předchozí části, odpady jsou téma, které je pro většinu nejvíce viditelné, setkávají se s ním v každodenním životě, proto ho nejvíce řeší. Nadneseně bychom mohli říct, že tato strategie souvisí s ontologií přírody jakožto zeleně. Lidské výtvoř, které dle aktérů do přírody nepatří, odnášejí pryč. S tématem odpadu souvisí snaha o zerowaste¹⁸. Borovice dělá toto:

„...se snažím redukovat odpad, nakupuju v bezobalovém obchodě, nekupuju prostě věci, který věřím, že nejsou důležité, to znamená, že včetně i třeba...já nevím...že nemám sušičku, nebo že jsem se snažila látkovat s dětma nebo používat látkový plíny, nebo taky látkový vložky. Prostě se snažím fakt nedotovat odpad.“ (Borovice)

Většina aktérů uvedla, že chodí sbírat odpadky do lesa. A to buď individuálně, plánovaně či neplánovaně, nebo organizovaně v rámci známé akce Uklid'me Česko¹⁹. Buk organizuje v okolí svého bydliště sbírání odpadků sám:

„...naše dřívější akce, a i teď to občas bývá, že se vyrazí do lesa, jedna skupinka jde a čistí se Odře. Nebo vycházíme do lesů a sbíráme, co tam lidi nechali. Spíše to pojmáme než nějaká velká organizovanost, jako drobnější výlety do přírody, s tím že se tam něco uklidí, upraví, hlavně to naše okolí. Jak jsem ti předtím říkal, působím jen v tomhle tom okolí.“ (Buk)

Další strategií, kterou někteří aktéři uváděli, byla finanční podpora ekologických neziskových organizací či konkrétních ekologických projektů. Taková podpora pro aktéry představuje přímou pomoc a je pro ně mnohem snadnější než se zapojit do aktivismu (přístup aktérů k aktivismu popisují samostatně v poslední části této kapitoly). Toto uvádí třeba Bříza:

„Já většinou spíš jako vyhlídnu nějaký projekt a pošlu tam peníze, než abych se konkrétně nějak zapojila.“ (Bříza)

Dále to jsou strategie, které vykonávají aktéři jednotlivě. Například Smrk občas sází stromy:

---

¹⁸ Zerowaste je „řada praktik, které mají odstranit co největší množství zdrojů odpadu, ideálně ještě předtím, než se vůbec do domácnosti dostanou“ (Johnson, 2016: 24).

¹⁹ Uklid'me Česko je dobrovolnická akce, jejímž cílem je uklidit nepořádek a černé skládky v celé České republice. Viz.: <https://www.uklidmecesko.cz/>.

„Máme v plánu vysázet stromy za dědinou ještě společně se sousedama a obnovit tu alej, která tam už skoro není.“ (Smrk)

Modřín přemýšlí hodně nad jídlem. Dlouho byl vegetariánem, pak ale zjistil, že to není nejekologičtější alternativa. Nyní se snaží o to, aby kupoval hlavně biomaso a lokální potraviny:

„Když to jde tak se třeba snažím, co se jídla týče, lokální věci, protože uhlíková stopa...nebo minimum zemědělský produkce a optimálně prostě biomaso, protože to má nejmenší uhlíkovou stopu.“ (Modřín).

3.4.2 LÉČENÍ PŘÍRODY

Druidská ochrana přírody ale neprobíhá pouze prostřednictvím konkrétních fyzických úkonů. Jelikož je příroda v očích aktérů oduševnělá živá bytost, umožňuje jim to k ní přistupovat jako k člověku. Někteří aktéři tak přírodu napřímo léčí – pomocí různých magických rituálů, meditací, práce s energií v krajině. Přístupů k tomuto léčení je několik a u jednotlivých aktérů se odvíjí právě podle jejich vlastní ontologie přírody. Někdo pojímá Matku Zemi více jako silnou samostatnou bytost, a tak do ní žádným způsobem nezasahuje, spíše jí prokazuje lásku a úctu, aktivně s ní buduje vztah prostřednictvím komunikace. Někdo jí posílá léčivou energii, kdy si příroda vezme jen tolik, kolik uzná za vhodné, a sama si s touto energií udělá, co bude chtít. A někdo pak udělá magický rituál s konkrétním léčebným záměrem. Příroda tak ve všech případech vystupuje jako aktér s různou mírou autonomie a schopností jednat, v různých podobách a s různými vlastnostmi. Léčení přírody by tedy neprobíhalo, pokud by aktéři nezastávali ontologii přírody jakožto oduševnělé Matky Země.

Dub léčí přírodu prostřednictvím magického rituálu. V jeho pojetí je **magický rituál** skupinový obřad s ceremoniálním představením znázorňujícím cíl, kterého chtějí účastníci rituálu dosáhnout. Jedním takovým byl rituál, jehož záměrem bylo vyrovnání čtyř ročních období v našich zeměpisných podmínkách. Chtěli docílit toho, aby zimy byly takové, jako kdysi, a léta nebyla suchá.

„Dělali jsme rituály určitě na ekologické téma, takže dělali jsme rituály na vyrovnání čtyř ročních období...“ (Dub)

Vrba je zastáncem pozitivních magických praktik, které mají za cíl spíše něco podporovat než něčemu bránit. Se svou rakouskou přítelkyní dělala před lety na výročí

ukončení druhé světové války magický rituál na vyléčení rakouské a české země. Země je zde chápána ve smyslu přírody, která zahrnuje konkrétní teritorium a lidi v něm. Cílem bylo harmonizovat energie, které byly za války narušené.

„Třeba když uvedu takový příklad, tak jsem před pár lety s jednou přítelkyní, která je Rakušanka, tak jsme byli společně 8. května na výročí ukončení války, tak jsme si dělali malý rituál usmíření, kdy jsme si říkali, tak naše země byly za války nepřátelé, obě ty země trpěly a byly poškozené a to co se nám v té druhé světové válce stalo, tak následky toho vlastně stále cítíme v té civilizaci a i v té zemi, byť je to strašně dávno, tak jsme vlastně si udělali takový malý rituál, kdy jsme dávali najevo, že to nepřátelství už mezi námi není, že vlastně si přejeme, aby dál byl mír, abychom dál žili v přátelství, že ta země se zahojila.“
(Vrba)

Toto jsou ovšem jediné dva příklady magických rituálů s takto konkrétním záměrem. Ostatní aktéři přistupují k léčení spíše s obecným záměrem přírodu obecně „léčit“. Například Lípa dělá **meditace**, kterými se snaží léčit celou planetu – přírodu včetně lidí. Člověka od přírody neodděluje a chápe jej jako aktéra, který má moc se špatnou ekologickou situací něco dělat. V meditaci proto posílá léčení i lidem:

„Není mi to líto, jsem naštvaná. A to naštvání přeměním v energii, která říká těm lidem: Uvědomte si a vzpamatujte se a pojd'te s tím něco udělat. Protože takhle jestli to půjde dál, tak to nedopadne dobře.“ (Lípa)

Často se v meditaci věnuje léčení právě ve chvílích, kdy se ve světě něco špatného stane:

„Vždycky to rezonovalo s nějakou věcí, která se někde dělá...Třeba hořely koaly.“
(Lípa)

Smrk se proti magickým rituálům s konkrétním záměrem léčit přírodu jako celek, nebo posílat přírodě energii, vymezuje. Účinky jsou podle něj zanedbatelné. Člověk by se měl raději zaměřit na to, aby přírodu neničil:

„To je jako kdybys chtěla plivat do moře, je to zbytečný. Spíš se zaměř na to, abys do toho moře prostě nečůral.“ (Smrk)

Sám se věnuje pouze něčemu, čemu se říká **krajinná léčba**. Inspiroval se v knihách od slovinského autora Marka Pogačnika²⁰. Cílem této léčby je podle něj harmonizovat energie v konkrétním místě, kde člověk v minulosti způsobil svým jednáním energetickou nerovnováhu. Harmonizace probíhá tak, že se člověk musí dostat k původnímu vzorci,

---

²⁰ Marko Pogačnik je slovinský výtvarník, léčitel a autor několika knih na téma krajinné léčby. Kniha, která inspirovala aktéra se jmenuje Cesty léčení Země a byla vydána v roce 2000 v nakladatelství Dobra.

podstatě konkrétního místa, který ztratil. Ten se potom vytancovává, zpívá, vyjadřuje zvukem, vibrací, dělají se litogramy²¹, ryje se do kamene tvar. Tohle vše pak umožní krajině nastartovat léčebný proces. Smrk většinou pracuje takto:

„My jsme pracovali většinou na úrovni vizualizací, meditací, dočasných řešení typu, že někde něco zasadiš, to uděláš ty, nebo to můžou být kameny nebo stromy, jednou dokonce někdo instaloval nějakou železnou tyčku právě.“ (Smrk)

V minulosti dělal dva takové velké projekty krajinné léčby – řeku Bečvu, kdy pracoval s energií slepého ramene, a kopec na Jesenicku, kde se prý upalovaly čarodějnice. S energií tam pracoval na všech úrovních:

„A prostě jako na všech úrovních, že když tam vidíš bordel, že ho prostě zvedneš, po to, že přemýšlíš jak, když to jako nacítíš, tak cítíš, že tam jsou nějaký témata, možná i nějaké problémy, tak přemýšlíš, že by se to dalo nějakým způsobem podpořit na různých úrovních různým způsobem od těch jemnějších přes nějaký meditace a vizualizace až po ty hlubší, že tam někde něco vykopeš, něco zasadiš nebo vysbíráš.“ (Smrk)

Ve výše uvedených citacích vidíme, že krajinu chápe Smrk jako něco personifikovaného, co má svou specifickou energii. S místem si tvoří vztah pomocí nacit'ování, komunikace, a snaží se konkrétními úkony nastartovat léčebný proces v krajině. Přičemž Smrk je pouhým katalyzátorem, proces léčení závisí na konkrétní krajině.

Pro Borovici je nejvíce smysluplné nahlížet na přírodu jako na silnou, krásnou, modrou, projevovat jí **respekt, úctu**. Oceňovat jí a chválit. Příroda je v jejích očích silně personifikovaná bytost, která má schopnost se o sebe sama postarat, má stejná práva jako my lidé, a měli bychom to respektovat.

„...vlastně máme výjimečnou schopnost oceňovat. A to si myslím, že je nějaký fakt jako přínos člověka přírodě. A že fakt to jako ucítí. Takže tady to si myslím, že z mé strany je vlastně ekologický jednání...což zní jako úsměvně, ale já si myslím, že fakt to na nějaký rovině má vliv.“ (Borovice)

Pokud by dělala nějaký rituál, důležité by pro ni bylo, aby s ní byl motiv rituálu v souladu. Ten by měl být co nejobecnější a pozitivní, nikoliv ve smyslu toho, že je konkrétní věc špatná a musíme jí napravit. Proto není zastáncem násilných změn, jako je třeba ovlivňování počasí. Její léčení tedy probíhá tak, že vyšle přírodě **pozitivní energii**,

---

²¹ Litogramy jsou vyryté nápisy na kameni prostřednictvím techniky litografie (kamenotisk).

jejíž konkrétní podobu si určuje příroda sama. Příroda tedy jedná jako aktér, je moudrá a sama si dokáže určit, co potřebuje. Stejně k tomu přistupuje i Jedle:

„Já mám ráda takový šamanský pohled, kterej vlastně říká, že je fajn požádat o léčivou energii, nebo jí nějakým způsobem prostě rituálně vygenerovat a dát jí k dispozici nějakému konkrétnímu místu. Pak už se duchové sami rozhodnou, zda jí použijou nebo jí nepoužijou.“ (Jedle)

Zde opět můžeme vidět propojení druidství a šamanismu. Aktérka přijímá perspektivu ne-lidských bytostí, duchů místa, aby s nimi komunikovala. Tím překračuje ontologické hranice mezi světem lidí a světem duchů přírody. Místa neléčí razantním způsobem, léčivou energii pouze nabízí a nechává duchy ať se sami rozhodnou, zda a k čemu jí použijí. Právě tento přístup nazývá Jedle a Borovice úctou a respektem k přírodě. Jak vidíme, čím více aktéři vnímali přírodu jako oduševnělou Matku Zemi, která má schopnost jednat, tím šetrnější strategie ochrany zastávali.

Podobně o tom mluví i Modřín. Mnohem raději s přírodou a jejími duchy komunikuje, prokazuje jim úctu a lásku, než aby do přírody zasahoval nějakým magickým rituálem, byť by byl s léčebným záměrem.

„Nebo nějaká úcta k místu, přístup jako k sobě rovnému, ne já jsem tady nějakéj magič co to tady jako ochrání, přestože třeba někdo je, může bejt, může mu to fungovat, tak já si v té roli nepřipadám komfortně. Spíš se snažím o nějakou jako úctu, že jsou ty věci větší než já, nebo stejně velký, je fajn se k nim tedy chovat slušně.“ (Modřín)

Abych zakončila tuto kapitolu, tak ukážu ještě jeden poslední přístup, který můžeme mezi aktéry nalézt. Je to pohled Javora, který magické rituály a léčení vůbec nedělá. Proti těmto praktikám se ale nevymezuje, protože v nich vidí užitek. Dle něj samotné provedení magického rituálu má pro jeho vykonavatele ten benefit, že je to nasměřuje k další ekologické činnosti.

„Ve své podstatě každý rituál, pokud něco dá těm, kteří ho dělají, tak je to v pořádku dělaný rituál. A zcela cynicky řečeno je úplně jedno, jestli se to povede nepovede, protože když ty lidi správně nasměřuje, tak se vlastně povedl.“ (Javor)

3.4.3 ZÁCHRANA ČLOVĚKA

Jestliže hlavní problém, kterému příroda čelí, je dle aktérů člověk sám a jeho konzumerismus, tak se příroda může zachránit jedině záchranou člověka samotného, respektive jeho ničivého myšlení a jednání. Jedle komunikuje s Matkou Zemí prostřednictvím meditací. Nevidí ji nikdy jako křehkou, slabou entitu, kterou musí ochraňovat. Naopak dostává od Matky Země jasnou zprávu o tom, že nemáme léčit jí ale sebe:

„Vždycky ta odpověď je, přestaňte mě léčit a začněte léčit sami sebe, protože to je vlastně jako jediná cesta. Takže podle mě léčení přírody má jít skrze nás, když my lidi si uvědomíme, jakým způsobem se chováme, a když zapracujeme na lásce sami na sobě, tak věřím, že dokážeme milovat i lidi okolo a zvířata okolo, i víc přírodu, a tím pádem už nebudeme dělat ty věci, které děláme.“ (Jedle)

Podle Vrby musí nejdříve dojít k proměně myšlení člověka, teprve potom se bude člověk k přírodě chovat lépe.

„To, co potřebujeme změnit není kolem nás, ale potřebujeme změnit to myšlení v lidských hlavách a dokud se nám to nepodaří, tak vlastně nemůžeme doufat v nějaký velký pokrok.“ (Vrba)

Taková proměna se podle některých dá uskutečnit pouze na úrovni politického systému a zákonů, jelikož lidé se prostě řídí zákony, které jsou špatně nastavené, a hlouběji nad tím nepřemýšlí. Modřín navrhuje radikální myšlenku:

„Pakliže se nebavíme o tom, co by se dalo fyzicky udělat, ale co je potřeba, aby se to stalo, tak to řeknu s nadsázkou samozřejmě, ale komunismus. Protože v momentě, kdy lidi přestanou mít prioritu vydělat co nejvíc peněz, protože musej, protože jinak se o sebe nepostaraj. Tak to prostě nejde.“ (Modřín)

Podle něj ve chvíli, kdy by byly člověku zajištěny základní věci (bydlení, jídlo), a neměl by tedy strach o to, zda se uživí, tak by přestal hromadit peníze a majetek. Člověk by přestal žít konzumním stylem života a příroda by měla šanci se vzpamatovat. Ačkoliv Smrkova myšlenka není tak radikální, bez zásadní změny v zákonech se to dle něj neobejde. Navíc dalším aspektem, který by změně chování člověka pomohl, by byla silná lobby prostřednictvím médií a silných osobností.

„No, potřebujem dobrý zákony in the first place. Toto, protože lidi se řídí zákonama. A prachama. A to je spolu do nějaký míry propojený. A toto je podle mě jediná skutečná

cesta. Nepotřebuješ demonstrovat na ulici, to nic nezmění, potřebuješ silnou lobby. A samozřejmě nějaký pozitivní příklady, co je vedou a co ukazují, že to je možné. A ty pak můžou být prodány různým způsobem, přes nějaký dokument, nějaký film. Ale ta cesta vede jako přes politiku, ta nevede přes demonstrování na ulicích. Protože demonstrování na ulicích politiku nezmění.“ (Smrk)

Většina aktérů, která mluvila v souvislosti s ochranou přírody také o aktivismu, je toho názoru, že aktivismus situaci nemůže výrazně ovlivnit. Demonstrací a dalších jeho forem se tak neúčastní. Podle Břízy má ale aktivismus přesto smysl:

„Aktivismus je potřebný, aby se ukázalo na ten problém, ale myslím si, že to nedokáže tak jako řešit.“ (Bříza)

Mnohem větší efekt podle ní má jít na úřad a řešit to přímo:

„Bud'to napíšeme jako nějaký spolek, nebo někdo pracuje na tom úřadě, aby mohl okomentovat a vylepšit ten zákon. Je to taková superschopnost člověka bych řekla.“ (Bříza)

Malá odbornost a nedostatek vědomostí bývá častým důvodem, proč v aktivismus nemají aktéři přílišnou důvěru. Aktivisti tak mohou bojovat za něco, co nemá žádný smysl. Vrba o tom mluví ze své pozice odborníka:

„Ale já to vidím v té oblasti životního prostředí, někdy se stává, není to pravidlo, a nemůžu to házet do jednoho pytle, ale pro mě je právě hodně důležité to odborné zázemí, které za tím je. A někdy se setkávám, že to v tom aktivismu to nadšení a ta víra nahrazuje vědomosti.“ (Vrba)

Jedle podotýká, že pokud se člověk snaží měnit v přírodě věci, kterým nerozumí, může zkrátka napáchat větších škod než užitku:

„Ale že mám pocit, že je fajn takový ty různé ekologický záležitosti dělat ve společnosti s někým, kdo tomu fakt rozumí, kdo ví, jak založit mokřad, jak má vypadat ta diverzita té krajiny, protože když my se tam snažíme něco měnit, tak můžeme napáchat ještě větší škodu, protože nerozumíme těm spojitostem, který tam jsou.“ (Jedle)

Aby tedy došlo k nějaké skutečné změně, musí nastat proměna člověka, který přírodu konzumuje a tím ji ničí. Dle aktérů jsou hybatelem této proměny především zákony a politický systém. Aktivismus pouze na problém upozorní, ale neřeší ho. Aby ale byla změna důkladná, měl by v této záležitosti jednat celý svět společně:

„Že pokud máme ekologicky jednat, je potřeba abychom jednali společně. Aby Evropa jednala s Čínou, USA, Afrikou a našli společnou cestu, jak se toho uhlí zbavit, třeba.“ (Dub)

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat ontologie přírody, které zastávají aktéři současného druidství v České republice. Chtěla jsem porozumět jejich specifickému vztahu k přírodě. Zjistit, jak aktéři přírodě rozumí, jak na ni nahlíží a jak reflektují svůj vztah s ní. Na výzkumný problém jsem se dívala z hlediska teorie ontologického relativismu, již jsem použila jako nástroj k uchopení jinakosti a plurality nahlížení na přírodu.

Během analýzy rozhovorů s aktéry se mi podařilo vysledovat dvě základní ontologie, které se všemi výpověďmi prolínaly. Byla to příroda jako Matka Země a příroda jako zeleň. Matka Země byla vnímaná jako oduševnělá živá bytost, které aktéři přisuzovali vlastnosti, emoce a schopnost jednání. Zeleň vychází z konvenčního moderního konceptu, který vytváří dichotomii mezi přírodou a kulturou. Příroda je tak vnímaná různým způsobem na škále od divoké zelené přírody po betonovou zástavbu. Avšak obvyklá tendence aktérů byla vnímat přírodu jako „to zelené“, z toho důvodu jsem této ontologii přisoudila název „zeleň“.

Na pozadí obou ontologií byla personifikace ne-lidských objektů přírody ve formě přírodních bytostí, a specifické pojetí přírody, tzv. příroda vnitřní. Zde je nutno poznamenat, že ačkoliv jsem navrhla pro pochopení výzkumného problému tyto ontologie, nepojímám je jako kategorie s pevně danými hranicemi. Naopak. Tyto ontologie můžeme nahlížet jako dvě hlavní tendence nahlížení na přírodu, které se v současném druidství vyskytují. Nicméně každý z aktérů má svou vlastní ontologii, která byť je těmito dvěma ovlivněna, je zcela jedinečná. Ontologie nejsou strnulé neměnné „světy“, neustále se proměňují a prolínají. Aktéři konceptuálně odlišovali mnoho přírod (v rámci daných dvou ontologií), pro které ovšem používali pouze jeden termín. Použití daného významu slova příroda v rámci konkrétní ontologie je situační a závislé na celkovém kontextu.

Přírodu aktéři nevnímali jako oddělenou od člověka, nýbrž jako entitu se stejnou duší jako má člověk. Podle Vivierose de Castra (2004: 466) ne-lidské bytosti vnímají sebe sama jako lidské, to, co je odlišuje od lidí, je jejich tělesná schránka. Mluvíme zde o multinaturalismu, který předpokládá stejnost kultury (duší) a odlišnost přírody (tělesnosti), jenž je dáván do opozice k západnímu multinaturalismu, který předpokládá jednu univerzální přírodu a mnohost kultur. Příroda je tak jedním z aktérů ve složitých sítích-aktérů, což umožňovalo komunikaci a budování vztahu, který je oboustranný. Toto navazování komunikace a vztahu jsem přirovnala k šamanismu, neboť aktér navazuje

změněný stav vědomí, ve kterém překračuje ontologické hranice a je schopen komunikace v jiných světech – přírody a Bohů.

Proměnlivost ontologií jsem ukázala v dalších částech. Ontologie aktérů významným způsobem ovlivňovala to, jakým způsobem nahlíželi na člověka v přírodě, negativní dopady konzumace přírody a ochranu přírody. Představila jsem tři role člověka v přírodě – člověka závislého, člověka konzumujícího a člověka chránícího. Přičemž aktéři v různých situacích zastávají více rolí. Nejčastěji samozřejmě člověka závislého a zároveň chránícího. Člověka většina aktérů vnímala jako závislého na přírodě, jako její součást. Pokud by tu lidé nebyli, příroda by to přežila, ale lidé bez ní tu nepřežijí. Člověk, který si to neuvědomuje nebo není součástí přírody, přírodu konzumuje a ničí. Takový člověk nemá s přírodou žádný vztah. Konzumovaná příroda je zde aktérem, který je motivací pro ochranu přírody. To se děje mnohými strategiemi – fyzickou ochranou přírodu a prostřednictvím léčení. Podoby těchto ochran byly závislé na konkrétních ontologiích přírody. V perspektivě dvou základních ontologií bychom mohli říct, že aktéři, kteří měli tendenci vnímat přírodu více jako Matku Zemi, do přírody zasahovali šetrnějšími metodami. Konzumovaná příroda a následná ochrana přírody jsou důležitými aktéry v těchto sítích-aktérů. Pokud by z nich vypadly, narušilo by to harmonický řád sítí, které by se rozpadly. Podle Latoura má tento konzumerismus přírody souvislost právě s konvenčním konceptem přírody, zde popisované jako zeleně.

Ve výpovědích aktérů můžeme vidět, že se pohybují mezi dvěma ontologiemi. Zastávají tzv. hypotézu Gaiy, vidí tedy Zemi jako oduševnělou entitu a sebe jako její součást, aktéry, kteří mohou dění na Zemi ovlivnit. Zároveň mnoho z nich zastává ontologii, která chápe přírodu zeleň, jsou tedy ovlivněni dichotomií člověk vs příroda. Tato dichotomie se prolíná celým textem, vystupuje implicitně ve výpovědích aktérů. Příroda je pro aktéry celá planeta, kterou nazývají Matka Země, ale zároveň je často podmíněná. Pro některé musí být příroda divoká, člověkem neupravená, ve městě ji najdeme pouze na málo místech. Aktéři si kombinací těchto dvou náhledů na přírodu tvoří vlastní ontologii. V různých situacích se jejich příroda nachází na různých místech pomyslné škály kultura vs příroda. Tato ontologie je ovlivněná mnohými faktory – místem a kulturou, ve které aktér vyrůstal, místem aktuálního bydliště, vzděláním, zaměstnáním atd. Je každému jedinečná a ve vztahu k ostatním rovnocenná. V průběhu času se různě vyvíjí a mění.

LITERATURA

- ABU GOSH, Yasar, STÖCKELOVÁ, Tereza, 2013. Etnografie: Improvizace v teorii a terénní praxi. Praha: SLON.
- ANCZYK, Adam, 2014. The Golden Sickle. Katowice: Sacrum Publishing House & Adam Anczyk.
- ANTALÍK, Dalibor, 2002. Náboženství Keltů před christianizací. In: Čeští novopohané. Dingir, 1. Praha: Dingir.
- BLOOR, David, 1991. Knowledge and Social Imagery. Chicago: University of Chicago Press.
- BOND, George Clement, 1990. Fieldnotes: Research in Past Occurrences. In: SANJEK, Roger. Fieldnotes: The Making of Anthropology. Ithaca: Cornell University Press.
- BONEWITS, Isaac, 2006. Essential Guide to Druidism. New York: Citadel Press Books.
- BOWIE, Fiona, 2008. Antropologie náboženství. Praha: Portál.
- BROŽ, Luděk, STÖCKELOVÁ, Tereza, 2015. Přísliby a úskalí symetrie: sociální vědy v zemi za zrcadlem. In: Cargo, 1,2. Praha: Cargo Journal.
- BROŽ, Luděk, KONOPÁSEK, Zdeněk, STÖCKELOVÁ, Tereza, 2015. Symetrie je často stranická: rozhovor se Zdeňkem Konopáskem. In: Cargo, 1,2. Praha: Cargo Journal.
- COOPER, Michael, 2010. Contemporary Druidry: A Historical and Ethnographic Study. Salt Lake City: Sacred Tribes Press.
- DESCOLA, Philippe, 2013. Beyond Nature and Culture. Chicago: The University of Chicago Press.
- DESCOLA, Phillippe, 1986. La nature domestique: symbolism et praxis dans l'écologie des Achuars. Paris: Maison des Sciences de l'Homme.
- DESCOLA, Phillippe, 1992. Societies of Nature and the Nature of Society. London: Routledge.
- DESCOLA, Phillippe, 1996. The Spears of Twilight: Life and Death in the Amazon Jungle. New York: New Press.
- GEERZE, Clifford, 1973. Religion as a Cultural System. In: BANTON, Michael. Anthropological Approaches to the Study of Religion. London: Tavistock.
- HARNER, Michael, 1990. The Way of the Shaman. New York: HarperCollins.
- HOLMGREN, David, MOLLISON, Bill, 1987. Permaculture One: a Perennial Agriculture for Human Settlements. Tyalgum, NSW: Tagari Publications.

- HORTON, Robin, 1994. *Patterns of Thought in Africa and the West*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HEŘMANSKÝ, Martin, 2019. Analýza a interpretace dat v kvalitativním výzkumu. In: NOVOTNÁ, Hedvika, ŠPAČEK, Ondřej, ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK.
- HUTTON, Ronald, 2009. *Blood and Mistletoe. The History of the Druids in Britain*. New Haven & London: Yale University Press.
- JETMAROVÁ, Jana, 2012. Bolívie: země indigenního environmentalismu? Několik úvah nad paradoxy bolivijského politického projektu. In: *Český lid*, 2. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- JOHNSON, Bea, 2016. *Domácnost bez odpadu*. Praha: PeopleComm.
- KAPUSTA, Jan, 2017. Přehodnocení moci společnosti a jedince v antropologii: ontologický relativismus a žitý svět každodennosti. In: MLYNÁŘ, Jakub, PAULÍČEK, Miroslav, ŠUBRT, Jiří. *Člověk v teoretické perspektivě společenských věd*. Praha: Karolinum.
- LATOURE, Bruno, 2003. *Nikdy sme neboli moderní*. Bratislava: Kalligram.
- LATOURE, Bruno, 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. New York: Oxford University Press.
- LATOURE, Bruno, 2020. *Zpátky na zem: Jak se vyznat v politice Nového klimatického režimu*. Praha: Neklid.
- NOVOTNÁ, Hedvika, 2019. Kvalitativní strategie výzkumu. In: NOVOTNÁ, Hedvika, ŠPAČEK, Ondřej, ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK.
- NOVOTNÁ, Hedvika, 2019. Výběr vzorku a prostředí výzkumu. In: NOVOTNÁ, Hedvika, ŠPAČEK, Ondřej, ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK.
- PADEN, William, 2002. *Bádání o posvátnu. Náboženství ve spektru interpretací*. Brno: Masarykova Univerzita.
- PAUKNEROVÁ, Karolína, STELLA, Marco, GIBAS, Petr, 2014. *Non-Human in Social Science: Ontologies, Theories and Case Studies*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- PODOLINSKÁ, Tatiana, 2008. Súčasná diskusia na tému náboženstva v období neskorej modernity. In: *Slovenský národopis*, 56 (4). Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV.

- RESTALL ORR, Emma, 2006. Živá tradice druidů. Magická spiritualita pro divokou duši. Praha: Eminent.
- ROUNTREE, Kathryn, 2010. Crafting Contemporary Pagan Identities in a Catholic Society. London: Routledge.
- SMART, Ninian, 1996. Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World's Beliefs. London: Harper-Collins.
- ŠKRABÁKOVÁ, Ludmila, 2014. Amerindian Perspectivism and the Life of Plants in Amazonia. In: PAUKNEROVÁ, Karolína, STELLA, Marco, GIBAS, Petr. Non-Human in Social Science: Ontologies, Theories and Case Studies. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- TAMBIAH, Stanley Jeaeraja, 1979. A Performative Approach to Ritual. London: The British Academy & Oxford University Press.
- TITĚROVÁ, Kristýna, 2009. Kult Velké Bohyně z kulturologického pohledu. Praha. Rigorózní práce. Karlova univerzita. Fakulta filozofická.
- TYLOR, Edward Burnett, 1958. Religion in Primitive Culture. New York: Harper & Row.
- VENCÁLEK, Matouš, 2013. Cesty k Bohům: Motivace a motivy pro afilaci k současnému pohanství. Brno. Magisterská práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická.
- VIVIEROS DE CASTRO, Eduardo, 1998. Cosmological Deixies and Amerindian Perspectivism. In: The Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 4, No. 3. London: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- VIVIEROS DE CASTRO, Eduardo, 2004. Exchanging Perspectives: The Transformation of Objects into Subjects in Amerindian Ontologies. Durham: Duke University Press.
- ZANDLOVÁ, Markéta, 2019. Rozhovor. In: NOVOTNÁ, Hedvika, ŠPAČEK, Ondřej, ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna. Metody výzkumu ve společenských vědách. Praha: FHS UK.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Ár nDraíocht Féin, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.adf.org/>.

Česká pohanská společnost, 2021 [online]. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://pohanskaspolecnost.cz/>.

Kruhy druidů, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <http://www.druidoveavronelle.wz.cz/>.

Order of Bards, Ovates and Druids, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://druidry.org/>.

Pohanské stopy, 2021 [online]. [cit. 19. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.pohanskestopy.cz/>.

Pohanský on-line magazín Kolovrat, 2021 [online]. [cit. 15. 7. 2021]. Dostupné z: <https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/>.

Spojení s přírodou, 2021 [online]. [cit. 9. 7. 2021]. Dostupné z: <https://spojenisprirodou.cz/>.